

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๙๒ ตอนที่ ๑๙๑๑ – ๑๙๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๙๑๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

มีท่านผู้ฟังที่อยากทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกับวัชชุนามาลาหรือพระสาวกอื่น ๆ อย่างไรบ้างท่านเหล่านั้นจึงสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เมื่อจบเทศนา ดูเหมือนกับว่าถ้าได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกับท่านเหล่านั้นแล้ว ท่านก็อาจจะบรรลุบ้าง โดยที่ไม่ได้คิดถึงเหตุเลย แต่ขอให้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม คำนี้คำเดียว ท่านผู้ฟังสามารถที่จะรู้ธรรมจริง ๆ หรือเปล่า เพราะว่าผู้ฟังที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ไม่ใช่เพียงฟังเรื่องของธรรม แต่เป็นผู้ที่รู้ธรรมในขณะที่พระผู้มีพระภาคกำลังทรงแสดงเรื่องธรรมนั้น ๆ เพราะฉะนั้นก็ไม่แน่ว่าจะสงสัยเลยว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมอะไรผู้ฟังจึงได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่เป็นเรื่องของเหตุที่ว่าผู้ฟังมีเหตุคือมีความรู้ในธรรมพร้อมที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และสามารถประจักษ์ลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ในขณะที่กำลังฟังพระธรรมเทศนานั้น

เพราะฉะนั้น ทุกชาติที่ทุกท่านฟังพระธรรม ก็เพื่อรู้ธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ถ้าท่านรู้ธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริง จะไม่มีความสงสัยใด ๆ เลยทั้งสิ้นว่า ทำไมบุคคลนั้นเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจบลงจึงสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เพราะว่าเป็นผู้ที่รู้ธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

บางท่านก็สงสัยว่า ท่านวิสาขามิคารมารดาศึกษาพระอภิธรรมหรือเปล่า หรือรู้พระอภิธรรมหรือเปล่า นี่ก็โดยนัยเดียวกัน คือ ถ้าเข้าใจว่าพระอภิธรรมคืออะไร จะไม่สงสัยเลยสำหรับท่านวิสาขามิคารมารดาที่ท่านเป็นพระอริยบุคคลแล้ว เพราะว่า

ในสมัยนี้ทุกท่านศึกษาพระอภิธรรมโดยตำรา แต่บุคคลในครั้งนั้นถ้าใช้คำว่า ศึกษา ก็หมายความว่า พิจารณาพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นอภิธรรม เพราะฉะนั้น การศึกษาของบุคคลในครั้งนั้น ศึกษาพระอภิธรรมที่กำลังปรากฏโดยฟังพระธรรมเทศนา และสามารถรู้ลักษณะของธรรมตามความเป็นจริง

สำหรับบุคคลในครั้งนี้ เมื่อศึกษาพระอภิธรรมเป็นปริเฉทต่าง ๆ หรือตามคัมภีร์ของพระอภิธรรม ก็สงสัยว่าท่านวิสาขามิคารมารดาท่านได้ศึกษาอย่างคนในสมัยนี้หรือเปล่า แต่ตามความเป็นจริงขอให้พิจารณาว่า การศึกษาจริง ๆ คือ ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏโดยอาศัยการฟัง หรือการอ่าน หรือการตรึก พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมจนกว่าจะเข้าใจ และเมื่อสติสัมปชัญญะเกิดระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจึงจะรู้ด้วยตัวเองว่า ปัญญาค่อย ๆ เกิดขึ้นที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ที่ละเล็กทีละน้อยจริง ๆ ซึ่งนี่คือประโยชน์ และคือการศึกษาที่แท้จริง ไม่ใช่ศึกษาเพียงเรื่องตามหนังสือเท่านั้น

ถ, อาจารย์บอกว่า ผู้ที่จะได้บาตรจีวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ์ ต้องเป็นภพสุดท้าย แต่สำหรับท่านปุกกุสาติไม่ใช่ภพสุดท้าย เพราะท่านต้องอุปติเป็นรูปพรหมอีก และเมื่อท่านอุปติเป็นรูปพรหมในชั้นอวิหา ท่านก็จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ แสดงว่าขณะนี้ท่านยังมีชีวิตอยู่ พรหมที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ไม่ต้องอุปสมบท ไขไหม

ส. ไม่ต้อง การบวชเป็นพระภิกษุมีเฉพาะแต่ในมนุษยโลกเท่านั้น

ถ. อย่างนั้นพรหมที่เป็นพระอรหันต์ก็ยังมีอยู่มาก

ส. มี

ถ. ที่ท่านอาจารย์พูดถึงท่านปุกกุสาติ ผมก็นึกถึงท่านพระพาหิยทารุจีริยะ ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะที่ยืนฟังธรรมจากพระพุทธองค์ ไม่ได้บวชที่สำเร็จด้วยฤทธิ์เหมือนกัน ต้องไปแสวงหา และถูกวัชชนตายอีกเหมือนกัน แสดงว่าท่านคงไม่มีอุปพาทิการที่ได้ทำไว้

ส. เพราะถึงกาลที่ท่านจะสิ้นชีวิต

ถ. เรื่องเจริญสติปัฏฐาน บุคคลที่เกิดมาด้วยทวิเหตุกปฏิสนธิ เกิดด้วยเหตุ ๒ สามารถเจริญวิปัสสนาถึงขั้นนามรูปปริจเฉทญาณ คือ ขั้นที่ ๑ ได้ไหม

ส. สำหรับผู้ที่ปฏิสนธิเป็นติเหตุกะ หลายท่านไม่ได้ฟังพระธรรม หรือไม่มีโอกาสที่จะเข้าใจพระธรรมจนกระทั่งสามารถอบรมเจริญปัญญาได้ถึงขั้นนามรูปปริจเฉทญาณ เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่เป็นทวิเหตุบุคคลย่อมยากกว่าแน่นอน และกล่าวไว้ชัดเจนว่า ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมในชาตินั้น

สำหรับผู้ที่เป็นทวิเหตุบุคคล มีความสนใจในพระธรรม มีความเข้าใจพระธรรม บางครั้งสติก็จะลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่แม้กระนั้นในชาตินั้นก็ยังไม่อาจที่จะบรรลุถึงนามรูปปริจเฉทญาณก็ได้ เพราะฉะนั้น ไม่น่าจะไปคิดถึงทวิเหตุบุคคล

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานได้นามรูปปริจเฉทญาณ ญาณที่ ๑ แล้ว จะหยุดอยู่แค่นั้น หรือมีการพัฒนาไปตลอดถึงโสดาปัตติมรรคจิต

ส. เมื่อไร

ถ. ขณะที่ได้นามรูปปริจเฉทญาณ

ส. มิได้ หมายความว่าที่จะบรรลุถึงโสดาปัตติมรรคจิต เมื่อไร

ถ. เมื่อถึงขั้นที่ ๑ แล้ว ก็ยอมไปถึงขั้นที่ ๑๖ หรือว่า

ส. เมื่อไร

ถ. ไม่ทราบเหมือนกัน

ส. แล้วแต่เหตุ ขึ้นอยู่กับเหตุ แล้วแต่การที่จะอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น ตามเหตุตามปัจจัย ทุกอย่างต้องขึ้นกับเหตุ ผลทั้งหลายย่อมไหลมาจากเหตุ

ถ. ขอลถามถึงอริยปวาทกรรม อย่างเช่นการแสดงธรรมหรือพูดธรรม บิดเบือนธรรมของพระพุทธเจ้า บางทีก็กล่าวต่อพระพุทธเจ้า กล่าวบิดเบือนพระธรรม กล่าวติเตียนพระอริยสงฆ์ ต่อมาภายหลังผู้นั้นระลึกได้ว่าทำผิด และขอขมาต่อพระรัตนตรัยด้วยบทที่มักนิยมนะทำกันตอนไหว้พระสวดมนต์ กาเยน วาจาเยน...

ซึ่งหมายความว่า กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมอันน่าเกลียดที่ข้าพเจ้าละเมิดต่อ
พระรัตนตรัย ขอพระรัตนตรัยจงดโทษ เพื่อความสำรวมระวังต่อไป อย่างนี้จะพ้น
ได้ไหม

ส. พ้นอะไร

ถ. พ้นจากอริยุปวาทกรรม ซึ่งเป็นเครื่องกั้นไม่ให้บรรลุ

ส. มีการระลึกได้ และมีการขอขมาโทษ ก็พ้น

ถ. ทุจจิต ๔๐ ล่วงกรรมบถ สามารถนำปฏิสนธิในอบายภูมิได้ ใช่ไหม
อย่างการฆ่าสัตว์ ชักชวนในการฆ่าสัตว์ สรรเสริญในการฆ่าสัตว์ ยินดีพอใจในการ
ฆ่าสัตว์เป็นต้น ถ้าไม่ครบทั้ง ๔ อย่าง อาจจะยินดีพอใจอย่างเดียว หรือสรรเสริญ
อย่างเดียว หรือชักชวนอย่างเดียว ก็เป็นอกุศลกรรมบถส่งผลปฏิสนธิในอบายภูมิได้
ใช่ไหม

ส. สำหรับอกุศลกรรมที่ครบองค์ จะทำให้ปฏิสนธิในอบายภูมิ

ถ. สรรเสริญอย่างเดียวก็ไม่ครบองค์ ใช่ไหม แต่ความหนักเบาก็คงจะ
ต่างกัน

ส. วิธีที่จะรู้ว่าครบองค์ หรือไม่ครบองค์ ก็มีองค์ของอกุศลกรรมบถทุกอัน
อยู่แล้วว่า ปาณาติบาตมีองค์เท่าไร เพราะฉะนั้น ถ้าครบองค์ของปาณาติบาต
ก็เป็นอกุศลกรรมบถที่ครบองค์

ถ. ทุจจิต ๑๘ อย่างเห็นรูป ยินดีพอใจเป็นมโนทุจจิต กล่าววาทา
สรรเสริญรูปนั้นเป็นวจีทุจจิต เราอาจมีการเคลื่อนไหวกายในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง
เกี่ยวกับรูปนั้นก็กายทุจจิต ความหนักเบา ...

ส. ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ

ถ. แต่ชื่อว่าทุจจิต

ส. เพราะเป็นอกุศล

ถ. อาจารย์เคยบอกว่า พระโสดาบันมีศีล ๕ บริสุทธิ ถ้ามีเหตุอะไร
พระโสดาบันจะยอมสิ้นชีวิตเพื่อรักษาศีล ๕ อย่างนั้นหรือ

ส. ท่านไม่มีเจตนาที่จะล่วงศีล ๕ เลย

ถ. แต่ถ้ามีเหตุอะไรอย่างนี้

ส. ท่านไม่มีเจตนาที่จะล่วงศีล ๕ เลย ไม่ว่าจะด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ. มิจจาสมาธิ ที่สามารถทำให้เกิดปิตติในปิตติ ๕ นั้น สามารถทำให้เกิดปิตติได้ถึงขนาดไหน เพราะบางที่เขาเห็นอาจารย์ต่าง ๆ ทำสมาธิเกิดลอยได้ ขึ้นอุเพงคาปิตติ เขาก็คิดว่าไปในแนวทางที่ถูกต้องแล้ว ขอลถามว่า มิจจาสมาธิ มีอานุภาพที่จะให้เกิดปิตติถึงระดับไหน

ส. ไม่ถึงระดับรูปาวจร

ถ. หมายความว่า อุเพงคาปิตติก็เกิดได้

ส. ที่จริงแล้วก็ไม่ได้มีกล่าวไว้ชัดเจนในเรื่องของอกุศล เพราะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงเรื่องของการอบรมเจริญสัมมาสมาธิ แต่ทรงแสดงเรื่องลักษณะของมิจจาสมาธิและมิจจามรรคเพื่อให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบ เพื่อเตือนตัวเองว่า ขณะนั้นเป็นมิจจามรรค หรือเป็นสัมมามรรค และที่เห็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดลอยได้ เห็นเอง หรือว่าฟังมา

ถ. เขาลือต่อ ๆ กันมา

ส. เรื่องต่อ ๆ กันมา ไม่น่าจะพิจารณาเลย

ถ. ผมเป็นคนฟัง อยากจะให้เหตุผลเขาว่า ถูกหรือไม่ถูก

ส. ถ้าจะให้เหตุผลเรื่องถูกหรือไม่ถูก คงไม่ต้องถึงกับปิตติ เพียงแต่การเริ่มปฏิบัติก็สามารถทราบได้ว่า ผลของการปฏิบัตินั้นจะนำไปสู่อะไร เพราะถ้าปฏิบัติถูกก็นำไปสู่ความเห็นถูกเพิ่มขึ้น แต่ถ้าปฏิบัติผิดด้วยความไม่รู้ ก็นำไปสู่ความไม่รู้ยิ่งขึ้น มีแต่ความไม่รู้ทั้งหมด

ถ. เขาบอกว่า ปิตติที่เขาเกิด สมาธิที่เขาเกิด เขาติดอกติดใจมาก มีโอกาสเมื่อไรเขาจะไปอีก ผมว่านั่นเป็นลักษณะของอุปาทาน ปิตติเจตสิกเกิดกับโลกโสมนัสก็ได้ เกิดกับทวิฏฐิตตสัมปยุตตจิตก็ได้ เป็นลักษณะของอุปาทาน แต่

ยังสงสัยว่า กุศลจะเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลหรือเปล่า อาจจะเป็นกุศลสมาธิ เป็นปัจจัยให้เขาเกิดอกุศลอุปาทานยึดมั่น

ส. เป็นได้ แน่นนอน แต่ในขณะนั้นเวลาที่สมาธิจะเกิด ต้องศึกษาโดยละเอียดว่า ขณะนั้นเป็นสัมมาสมาธิ หรือมิจกาสมาธิ

ถ. อย่างนี้เราก็ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้มาก สามารถศึกษาสังเกตรู้ลักษณะของมิจกาสมาธิ และสัมมาสมาธิว่าเป็นอย่างไร

ส. แน่นนอน พุทธศาสนาเป็นคำสอนที่ทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญาของตัวเอง ไม่ใช่ให้เกิดความไม่รู้ ยิ่งศึกษาก็ต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมและเหตุผลของสภาพธรรมนั้น ๆ ยิ่งขึ้น จึงจะเป็นพระพุทธานุสาสนา คือ เป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

บางท่านก็กล่าวว่า ควรจะแสดงธรรมทั่ว ๆ ไปกับคนสมัยนี้ เพราะว่าพระผู้พระภาคทรงแสดงธรรมเรื่องของการรู้แจ้งอริยสัจจธรรมกับผู้ที่จะบรรลุอริยสัจจธรรม ในยุคนี้สมัยนี้ก็ควรแสดงเพียงธรรมเรื่องชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ทุกท่านก่อนที่จะเป็นผู้ที่บำเพ็ญบารมีมาครบถ้วนแล้วบริบูรณ์แล้ว ก็ต้องมีการที่กำลังอบรมเจริญทุกคน เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ก็เป็นขณะที่กำลังอบรมเจริญบารมีจนกว่าบารมีนั้นจะถึงความสมบูรณ์ที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ มิฉะนั้นแล้วจะอบรมเจริญบารมีกันเมื่อไร ถ้าไม่ได้มีการฟังเรื่องของอริยสัจจธรรม เรื่องของอบรมเจริญปัญญาเสียเลย ใช่มั้ย

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว การรู้แจ้งอริยสัจจธรรมต้องเป็นจิรกาลภาวนาเป็นการอบรมเจริญโดยระยะเวลาที่ยาวนานมากจริง ๆ เพราะฉะนั้น ก่อนจะถึงการรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ ทุกชาติที่ยังไม่ได้บรรลุ ก็เป็นชาติที่กำลังอบรมเจริญบารมีเพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม จึงควรที่จะศึกษาให้เข้าใจเรื่องของบารมี หรือเรื่องของการที่จะอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจจธรรมด้วย

ผู้ฟัง ความจริงการศึกษา อย่างที่ท่านอาจารย์พูด ผมรู้สึกซาบซึ้งจริง ๆ คือ อย่างที่เราศึกษาอยู่ปัจจุบันนี้ ศึกษาเท่าไรก็ยิ่งโง่ เพราะศึกษาเพื่ออยากจำได้

เท่านั้นเอง ไม่ได้ศึกษาเพื่อให้เข้าใจสภาวะ ผมสังเกตดูตัวกระผมเอง เวลาสนใจ
อยากจะทำตำรา อ่านไปเป็นอาทิตย์ ก็รู้สึกว่ายังมืด สติไม่ค่อยเกิด ไม่เหมือนกับ
ที่ฟังเทศน์ ฟังอาจารย์บรรยาย ต่างกันมาก แสดงว่าการศึกษามิตรงจุดหรืออย่างไร
ไม่ทราบ เพราะเรามุ่งศึกษาเรื่องราวมากกว่าที่จะศึกษาสภาวะ เพราะฉะนั้น
การศึกษาของเรา ก็เป็นการศึกษาตำรา ไม่ได้ศึกษาธรรมจริง ๆ ที่ปรากฏใน
ชีวิตประจำวัน รู้สึกว่ายิ่งศึกษามากเท่าไรก็มีแต่ทวิฏฐิมานะมากขึ้น เป็นการศึกษาที่
ยังไม่ตรงประเด็น

ส. ท่านผู้ฟังฟังพระธรรมเพื่อจะเตือนสติให้รู้ว่า จุดประสงค์ของการศึกษา
พระธรรมคืออะไร เป็นของธรรมดาสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ เพราะฉะนั้น เวลาใดที่
กิเลสประเภทใดเกิดขึ้นก็จะเป็นไปตามกิเลสนั้น แต่พระธรรมที่ได้ทรงแสดงจะเตือน
ให้รู้ว่า การศึกษาพระธรรมนั้นเพื่อประโยชน์อะไร จะได้กลับมาสู่จุดประสงค์ที่ถูกต้อง

ถ. บางท่านที่มีอุปการะที่บำเพ็ญมาแล้ว ท่านได้ยินเพียงพุทโธคำเดียว
ท่านก็เข้าใจสภาวะธรรม เราได้ยิน สวดแล้วสวดอีก ท่องแล้วท่องอีก ตั้งแต่เด็ก
จนกระทั่งแก่ ก็ยังไม่เข้าใจพระธรรม เป็นความบกพร่องของการศึกษาที่ไม่เข้าใจ
วัตถุประสงค์หรือเปล่า

ส. ขณะนี้เข้าใจแล้ว ใช่ไหม

ถ. ขณะนี้พอจะเข้าใจบ้าง แต่ส่วนใหญ่เวลาเร่งจะศึกษาเพื่อเข้าใจธรรม
หัวข้อต่าง ๆ มากมาย กลับไปยึดติดในเรื่องราวธรรม สติไม่ค่อยจะเกิด

ส. เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า กว่าสติสัมปชัญญะจะระลึกรู้ทั่วทั้ง
๖ ทวาร คือ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ระลึกรู้ลักษณะของ
สภาพธรรมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่ไปเป็นคนอื่น
แต่ใครก็ตามมีเหตุปัจจัยที่จะให้สภาพธรรมใดเกิดขึ้นเป็นไปอย่างไรในขณะนั้น
สติปัญญาจะระลึกรู้แล้วละว่า เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น จะต้องเป็นจรรณภาพนาจริง ๆ ที่จะต้องค่อย ๆ เจริญขึ้น ค่อย ๆ รู้ขึ้น ค่อย ๆ ละไป

ผู้ฟัง จรรณภาพนา อาจารย์พูดหลาย ๆ ครั้ง บ่อย ๆ ก็ยังไม่เป็นกาลที่ยาวไปได้ อย่างที่คุณนิภัทรพูด ผมเห็นด้วย อ่านก็เพื่อจำเท่านั้นเอง เวลาใครถามตอบไม่ได้ ก็กลับไปอ่านใหม่อีก เพื่อจำมาตอบเขาเท่านั้น ไม่ได้นำมาใช้ในลักษณะของธรรมที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน อย่างที่ฟังจากอาจารย์ ถ้าเสียงของอาจารย์ ออกทางวิทยุ พูดเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สติระลึกรู้รูปธรรมนามธรรมบ้าง อย่างนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สติระลึก แต่ถ้าไปนั่งอ่านเองแล้ว ๒ วัน ๓ วัน ก็อยู่ในนั้น ไม่ค่อยระลึก ไม่เคยเลยที่ว่าจับพระธรรมขึ้นมาแล้วสติระลึก รู้สึกว่า ยังไม่ได้เรื่องได้ราว

ส. ก็เหมาะสมกับขันติบารมี คือ จะต้องอดทน มีทางเดียวเท่านั้น คือ อดทนที่จะศึกษา ที่จะเข้าใจ ที่จะรู้ว่าเป็นเรื่องรู้แล้วละ ขณะใดที่ไม่ใช่รู้แล้วละ ขณะนั้นก็ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา

๑๙๑๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

ผู้ฟัง ที่อาจารย์พูดถึงธาตุวิภังคสูตรเมื่ออาทิตย์ที่แล้ว สนใจกลับไปค้นดู เนื่องจากอาจารย์ไม่ได้อ่านทั้งหมดเพราะยาวมาก อยากรู้ว่า พระพุทธองค์ตรัสอย่างไรพระเจ้าปุกกุสะติจึงไม่ต้องถามอีก รีบกราบเลยว่า นี่คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่นอน ผมไปอ่านเองแล้ว ไม่ได้ซาบซึ้งว่าเราจะกราบพระพุทธองค์เหมือนอย่างที่พระเจ้าปุกกุสะติต่านกระทำเลย เพราะข้อความในธาตุวิภังค์นั้นคือการจำแนกธาตุนั่นเอง พระพุทธองค์เริ่มด้วย ๖ ธาตุ มีมหาภูตรูป ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ แบบนี้ฟังมาแยะแล้ว อย่างไรก็ตาม ก็ไม่มีทางซึ่งหรือเห็นได้เลย อ่านอีกก็เท่านั้น และมีเรื่อง ๑๘ เอา ๓ เข้าไปคูณ เรื่องเห็นแล้วก็สุข ทุกข์เฉย ๆ อ่านแล้วยังไม่ไปไหน แต่ก็ไม่ท้อ

ส. ต้องพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะในขณะที่ฟัง เห็นไหม การฟัง ก็ฟังเรื่องด้วยสติ เป็นกามาวจรกุศล เป็นมหากุศล และพิจารณาเข้าใจ นั่นเป็นสติขั้นหนึ่ง แต่ถ้าฟังด้วยสติสัมปชัญญะ คือ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะที่ฟัง ซึ่งมีลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ

อย่างเรื่องของธาตุ ๖ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ ขณะนี้ทั้งนั้นเลย วิญญาณธาตุเป็นสภาพรู้ ขณะที่กำลังกระทบสัมผัสสิ่งที่แจ้ง สติสัมปชัญญะระลึกลักษณะของสภาพรู้ เมื่อเป็นธรรมชนิดหนึ่ง จึงไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และขณะที่กำลังรู้แจ้ง สิ่งอื่นไม่ได้ปรากฏเลย

เมื่อรู้ว่าชีวิตของแต่ละบุคคลดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว และขณะจิตหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นนี้ จะให้เป็นกุศล หรือจะให้หลงลืมสติ เพียงเท่านี้ก็เป็นเครื่องเตือน เพราะฉะนั้น พระธรรมเทศนาทั้งหมด ทั้ง ๓ ปีฏก เพื่อเตือนทุกแง่มุม ไม่ว่าจะในเรื่อง

ของความประพัตติขัดเกลากที่เป็นพระวินัยบัญญัติ หรือเรื่องในพระสูตร เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดในครั้งอดีตกาล และยังเนิ่นนานไปถึงพระชาติต่าง ๆ ขณะที่ทรงบำเพ็ญพระบารมี จนถึงเหตุการณ์ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ ทรงแสดงธรรม ขณะที่ยังไม่ทรงดับขันธปรินิพพาน และแม้เหตุการณ์ภายหลังนั้นก็เป็เครื่องเตือนให้แต่ละบุคคลได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม และระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งกำลังปรากฏกับแต่ละบุคคล

เรื่องของสติสัมปชัญญะหรือสติปัฏฐาน เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ที่จะว่าฟังแล้วเข้าใจหรือไม่เข้าใจ ฟังแล้วเข้าใจมากหรือเข้าใจนิดหน่อย หรือฟังเท่าไรก็ยังเหมือนเดิมก็เพราะสติมีหลายชั้น และถ้าเป็นสติสัมปชัญญะที่เป็นสติปัฏฐาน สภาพธรรมก็ปรากฏตามความเป็นจริงกับผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญาพร้อมที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น

การอบรมเจริญปัญญาเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และท่านที่ได้อบรมเจริญปัญญาสำเร็จแล้ว ก็มีตั้งแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ จนกระทั่งถึงพระองค์นี้ จนกระทั่งถึงพระสาวกทั้งหลาย เพราะฉะนั้น แต่ละท่านซึ่งมีโอกาสได้ฟังพระธรรม ต้องมีความอดทนที่จะอบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ

ใจร้อนไม่ได้เลย ไซ้ใหม่ ที่ว่าอยากจะศึกษาก็รีบร้อนศึกษา และในขณะนั้นก็ไม่ได้มีสติระลึกลักษณะของสภาพธรรม เพราะอยากจะรู้คำตอบในหนังสือที่ค้นคว้ากัน ก็เป็นชีวิตจริง ๆ เป็นกาลที่สติปัฏฐานไม่เกิด จนกว่ามีปัจจัยที่สติปัฏฐานจะเกิด เพราะฉะนั้น ทุกวันนี้ระลึกได้ขณะใด ก็ศึกษาในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน

ถ. พระอริยะชั้นโสดาบัน ท่านมีสติหรือสติปัฏฐานตลอด หรือมีบางครั้ง บางคราว หรือท่านจำเป็นต้องฝึกอย่างมาก

สุ. ต้องศึกษาเรื่องของจิตโดยละเอียดจึงจะทราบว่า ขณะที่เป็นภวังคจิตสำหรับผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ภวังคจิตนั้นต้องเป็นวิบากจิต ซึ่งเป็นญาณสัมปยุตต์

มีปัญญาเกิดร่วมด้วย แต่ขณะที่กำลังนอนหลับสนิท แม้มีสติเจตสิกเกิดกับวิบากจิต ขณะนั้นก็ไม่ใช่อสติปัฏฐาน ก็ผ่านไป

เวลาที่เป็นวิถียึดแต่ละทาง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือแม้ทางใจที่จะระลึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ขณะที่กำลังเห็นเป็นจักขุทวารวิถียึด นอกจากชวนจิตแล้วไม่มีสติเกิดร่วมด้วย แม้แต่ทาลัมพนจิตหลังจากที่ชวนจิตดับไปแล้ว มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ก็เป็นชาติวิบาก เพราะฉะนั้น ขณะที่ทาลัมพนจิตกำลังรู้อารมณ์ โดยชาติวิบากก็ไม่ใช่อสติปัฏฐาน

เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เพราะว่าในชีวิตประจำวันที่ย่อยละเอียดจนกระทั่งถึงขณะจิตที่เกิดและดับอย่างรวดเร็วมาก ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง จะไม่มีใครสามารถรู้ลักษณะของจิตและเจตสิกซึ่งเกิดขึ้นทำกิจการงานในขณะนั้นได้เลยว่าจิตนั้นประกอบด้วยเจตสิกเท่าไรเป็นต้น

แม้พระอรหันต์ ภวังคจิตของท่านก็เป็นวิบากจิต เป็นญาณสัมปยุตต์ แต่ไม่ใช่สติปัฏฐาน เวลาที่ปัญจทวารารวชชวนจิตเกิด จักขุวิญญาณเกิด สัมปฏิจฉันนจิตเกิด สันตிரณจิตเกิด โภจณูปพณจิตเกิด ก็ไม่มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย และพระอรหันต์บุคคลที่เป็นพระโสดาบัน พระโสดาบันบุคคลก็ยังมีโลภมูลจิต พอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณรสูปพะ มีโทสมูลจิต มีมหากุศลจิต เพียงแต่ไม่มีมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ท่านก็ต้องมีกาลที่โลภะมีปัจจัยจะเกิด โทสะมีปัจจัยจะเกิด แต่กิเลส เช่น มัจฉริยเจตสิกไม่เกิด อิศสาเจตสิกไม่เกิด วิจิกิจฉาเจตสิกไม่เกิด เพราะดับเป็นสมุจเฉท ซึ่งก็ต้องศึกษาต่อไป

ถ. ที่บอกว่า ทำบุญไม่ประกอบด้วยปัญญา ทำบุญประกอบด้วยโลภะ ที่ว่าหวังนิพพาน หวังสวรรค์ แต่พระผู้มีพระภาคหวังพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จะอธิบายให้คนอื่นฟังอย่างไร

สุ. ขอบททวนอีกที ไม่ทราบถูกต้องไหมที่ว่า ทำบุญด้วยความหวังกับการที่พระผู้มีพระภาคทรงหวังการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ต่างกันอย่างไร

ทุกท่านยังมีความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพอใจในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข สักการะ เพราะฉะนั้น ท่านที่มีความติด มีความพอใจในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ ในสุข ในสักการะ ก็พยายามทำทุกทาง เพื่อให้ได้ลาภ ที่ทุกคนมีชีวิตอยู่ทุกวัน และทำกิจการงานต่าง ๆ ทำเพื่ออะไร ทำไมทุกคนต้องชวนชวนทำกิจการงานด้วยความเหน้อยยาก ก็เพื่อที่จะได้ลาภ คือ รูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โณภูมิจึงบ้าง

บางคนแม้จะไม่มี ความยึดมั่นในลาภเหล่านี้ ไม่เป็นผู้ติดในทรัพย์สมบัติ แต่ก็ยังอยากได้คำสรรเสริญ คำชมเชยก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น บางคนเพียงแต่จะทำอะไรก็ตาม และมีคนชมว่าเก่งมาก ไม่ได้ให้ทรัพย์สินเงินทองอะไรเลย แต่ก็เป็นที่แสวงหาแล้วในสักการะ หรือในสรรเสริญนั้น

จะเห็นได้ว่า อกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลได้โดยอุปนิสัยปัจจัยตามที่ใดกล่าวถึงแล้ว สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ทั้งจิตที่ดี เจตสิกที่ดี รูปที่ดี เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เมื่อมีสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดเกิดขึ้นก็เป็นปัจจัยโดยนัยหนึ่งนัยใด หรือโดยเป็นปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดทำให้สภาพธรรมอื่นเกิด เช่น ความพอใจในลาภที่ดี ในยศที่ดี ในสรรเสริญที่ดี เป็นปัจจัยซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลัง

คำว่า อุปนิสัยปัจจัย นิสสยะ หมายความว่า ถึงที่อาศัย อุปะ แปลว่า มีกำลัง เพราะฉะนั้น โลกเจตสิก ความยินดีติดข้องในลาภบ้าง ยศบ้าง สรรเสริญบ้าง สุขบ้าง เป็นที่อาศัยที่มีกำลังทำให้มีการชวนชวนทำกิจการงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอกุศลและที่เป็นกุศลเพื่อให้ได้ตามที่ต้องการ อย่างท่านที่อยากจะทำทานหรือทำบุญกุศลด้วยความปรารถนาสวรรค์บ้าง หรือปรารถนาทรัพย์สมบัติ ความเป็นเศรษฐีมีเงินทองต่าง ๆ ขณะนั้นจะไม่ทราบเลยว่าเพราะอะไรจึงทำ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เพราะความต้องการในลาภในยศนั่นเองที่ทำให้กระทำทานกุศลนั้น นี่คือการตอบที่ว่า การทำบุญด้วยความหวัง ความติดในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ สุขนั้นคืออย่างนี้

แต่สำหรับผู้ที่มีปัญญาเห็นโทษของโลกะ รู้ว่าโลกะเป็นสภาพที่ติดข้อง ไม่สามารถทำให้สละ ละจากสิ่งที่เคยยึดมั่นได้ เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ทั้งปวง ถ้าค่อย ๆ พิจารณาและเห็นโทษของโลกะ ขณะที่ทำบุญกุศลจะเลิกคิดหรือเลิกถามว่า จะได้บุญไหม หรือบางคนก็ถามว่า จะได้บุญมากไหม

ใครก็ตามที่做事情ที่ดีด้วยความคิดว่า ทำอย่างนี้จะได้อะไรใหม่ หรือทำอย่างนี้จะได้อะไรมากไหม ก็หมายความว่าผู้นั้นยังทำด้วยความหวังว่าจะได้รับผลตอบแทน คือผลของบุญ และมีการวัดด้วยจากการกระทำความดีนั้นว่า ถ้าทำอย่างนี้ แบบนี้จะได้อะไรมาก หรือทำอีกแบบหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง จะได้บุญมากกว่า

แสดงให้เห็นถึงการติดในผลซึ่งเกิดจากการทำกุศลนั้น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่การทำเพื่อขัดเกลาและเห็นโทษของโลกะ ผู้ที่ยังถามว่า ทำอย่างนี้จะได้อะไรใหม่ แสดงถึงความไม่เข้าใจว่า บุญคืออะไร

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความรู้ความเข้าใจในทุกสิ่งทุกอย่างตรงตามเหตุตามผล ไม่ทำให้ผู้ที่ศึกษาเข้าใจผิดคลาดเคลื่อน แต่ผู้ใดที่ไม่ศึกษาจะเข้าใจคำที่ใช้ในพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อน เช่น คำว่า บุญ คิดว่าเป็นเรื่องของวัตถุสิ่งของ ถ้าให้วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาก ๆ ก็เข้าใจว่า ขณะนั้นได้อะไรมาก โดยที่ไม่ทราบเลยว่า แท้ที่จริงแล้วบุญไม่ได้อยู่ที่วัตถุ แต่อยู่ที่สภาพจิตที่เป็นกุศลในขณะนั้น ซึ่งปราศจาก โลภะ โทสะ โมหะ ปราศจากอกุศล

เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาสามารถรู้จักใจของตนเองได้ว่า ในขณะที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในขณะนั้นไม่ได้มุ่งหวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นการตอบแทน ไม่ต้องมานั่งคิดนั่งชั่งว่า บุญนี้จะมากหรือน้อย จะเป็นบุญหรือไม่ใช่บุญ แต่สิ่งใดก็ตามที่เป็นประโยชน์ และมีจิตที่ดีงามเป็นกุศลเกิดขึ้นสามารถกระทำสิ่งนั้น ๆ โดยไม่ได้มุ่งหวังสิ่งใด และยังรู้ด้วยว่า ขณะนั้นเป็นการกระทำที่ดีที่ควร อย่างเช่นรู้ว่าการฆ่า การเบียดเบียน การประทุษร้ายเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นอกุศล ถ้าเข้าใจอย่างนี้ก็เป็นปัญญาขั้นหนึ่ง ไม่ใช่รู้ผิดหรือเข้าใจผิด สามารถรู้กุศลว่าเป็นอกุศล และรู้ว่ากุศลเป็นกุศล แต่ไม่ควร

จะซึ้งหรือมุ่งหวังที่จะได้รับผลของบุญ เพราะขณะนั้นเป็นโลภะ เป็นการติดข้องในผลของบุญนั่นเอง

และสำหรับพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อละอกุศลธรรมทั้งหมดเป็นสมุจเฉทถึงความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประกอบด้วยพระญาณต่าง ๆ ที่สามารถเกื้อกูลอนุเคราะห์สัตว์โลกด้วยการทรงแสดงธรรมให้ผู้ฟังสามารถประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งดับกิเลสได้หมดสิ้น เช่นเดียวกับพระองค์ เพราะฉะนั้น การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดทำกุศลด้วยปัญญา รู้ว่าสิ่งใดเป็นโทษ สิ่งใดเป็นอกุศล คิดที่จะละ ขณะนั้นไม่ใช่เป็นการกระทำบุญกุศลด้วยความหวังที่เป็นโลภะ

ถ. ในหนังสือบางเล่มที่พระท่านเขียนไว้บอกว่า ทุกคนเกิดมาต้องเดินทางในที่สุดจะต้องถึงนิพพาน นี่ข้อ ๑ และการทำให้หลุดพ้นในทางลัดก็มีทางสติปัฏฐานเป็นข้อ ๒ และอีกทางหนึ่ง ข้อที่ ๓ คือ การทำใจเวลาใกล้จะดับจิต ทำจิตให้ว่าง ทำให้หลุดพ้นได้ง่าย ๆ และที่เราเข้าสมาธิจนสามารถเอาพระเข้าไปในกายก็บอกว่า เป็นองค์มรรค ขยายไป ขยายมา ก็เป็นทางหลุดพ้นอันหนึ่ง อยากทราบว่าในพระไตรปิฎกมีกล่าวไว้บ้างหรือเปล่า

สุ. ขอเรียนให้ทราบว่า ทั้ง ๓ ข้อนั้นเลื่อนลอย คือ ไม่มีทางทำให้เข้าใจในเหตุผลอย่างชัดเจน เช่น ข้อที่ ๑ ที่ว่าทุกคนที่เกิดมาต้องเดินทางไปสู่พระนิพพานง่ายแสนง่าย ไม่ต้องทำอะไรเลยสักคนเดียว เพราะในที่สุดทุกคนก็จะถึง ไซ้ไหม ไม่ต้องทำอะไร ได้รับผลเหมือนกันหมด เพราะฉะนั้น เป็นการขัดต่อหลักของเหตุและผล คือ เรื่องของกรรมและผลของกรรม คือ กุศลกรรมจะเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลวิบาก กุศลกรรมที่เป็นกามาวจร เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จะทำให้เกิดผล คือ กามาวจรวิบาก ได้รับผลที่ดีทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

เพียงเท่านี้ ตรงหรือไม่ตรง หรือใครก็ตามที่เกิดมาก็จะถึงนิพพาน ถ้าเข้าใจอย่างนี้ก็หมายความว่า ใครก็ตามที่เกิดมาก็จะได้รับกุศลวิบากโดยไม่ต้องมีเหตุ

เพราะฉะนั้น ไม่มีเหตุผลเลย แต่ถ้าตรงตามเหตุผล คือ อกุศลกรรมเป็นปัจจัยให้อกุศลวิบากจิตเกิด กุศลกรรมเป็นปัจจัยให้อกุศลวิบากจิตเกิดตามขั้น คือ ถ้าเป็นกามาวจรกุศลก็ทำให้กามาวจรกุศลวิบากเกิด เห็นสิ่งที่ดีทางตา ได้ยินเสียงที่ดีทางหู ได้กลิ่นที่ดีทางจมูก ได้ลิ้มรสที่ดีทางลิ้น ได้กระทบโผฏฐัพพะที่ดีทางกาย นั่นเป็นผลของกามาวจรกุศล ถ้าระดับขั้นที่สูงกว่านั้น คือ รูปาวจรกุศล ก็เป็นปัจจัยให้อรูปาวจรวิบากเกิด ปฏิสนธิเป็นรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิ ไม่ใช่ไม่มีเหตุเป็นไปตามขั้นของกรรมนั้น ๆ ถ้าเป็นอรูปาวจรกุศล ก็เป็นปัจจัยให้อรูปาวจรวิบากจิต ปฏิสนธิเป็นอรูปพรหมบุคคลในอรูปพรหมภูมิ ไม่ใช่ไม่มีเหตุอีกเหมือนกัน และสำหรับโลกุตตรกุศลก็เป็นปัจจัยให้โลกุตตรวิบากจิตเกิด ไม่ใช่ไม่มีเหตุเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ใครก็ตามเมื่อเกิดมาแล้วก็จะถึงนิพพาน คือ รู้แจ้งนิพพาน โลกุตตรกุศลคือมรรคจิตเกิด หรือโลกุตตรวิบากคือผลจิตเกิด ไม่ใช่อย่างนั้นเลย

เพราะฉะนั้น เป็นไปไม่ได้ที่จะกล่าวว่า ทุกคนที่เกิดมาแล้วในที่สุดจะไปถึงพระนิพพานทั้งนั้น

ถ. ความคิดอย่างนี้ในสมัยพุทธกาลผมก็เคยศึกษามา เหมือนกับพวกเดียรถีย์ที่เป็นลัทธินอกพระพุทธศาสนาเขาเปรียบอุปมาว่า เหมือนกับม้วนด้ายที่ขว้างไป คลี่ไปสู่ตักนิพพาน ความคิดเห็นอย่างนี้เป็นความคิดเห็นนอกพระพุทธศาสนา

ผมพิจารณาเรื่องอุปนิสสยปัจจัยที่อาจารย์บรรยายว่า บุคคลได้สะสมกุศล อกุศลไว้อย่างไรก็จะเป็นปัจจัยให้อกุศลกุศลนั้น ๆ เกิดขึ้น เมื่อพิจารณาถึงตัวที่จะเปลี่ยนแปลงจากชั่วเป็นดีก็ได้แก่ วิริยะ ความเพียร แต่ยังไม่กระจ่าง ขอคำอธิบาย

ส. วิริยะเจตสิกเกิดกับจิตที่เป็นทั้งกุศลและอกุศล เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ไม่ได้มีแต่เพียรในเรื่องของกุศล แต่เพียรในเรื่องของอกุศลมากกว่ามากตั้งแต่ลืมตาตื่น ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นต้องมีวิริยะเจตสิกเพียรเป็นอกุศลในขณะนั้น และวันหนึ่ง ๆ ที่จะทราบว่าวิริยะเป็นไปในกุศล ก็ต่อเมื่อเป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในความสงบของจิตบ้าง ในการอบรมเจริญวิปัสสนาบ้าง

สำหรับผู้ที่มีวิริยะในทางกุศล ตั้งแต่เกิดมาก็มีวิริยะในทางอกุศลมาก และนับวันก็ยิ่งแต่จะเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น การเปลี่ยนปัจจัยก็คือว่า เมื่อเห็นประโยชน์ของกุศลก็ไม่ละเลย แต่พากเพียรที่จะเจริญกุศลขึ้น ก็จะทำให้เป็นอุปนิสัยสยบปัจจัยในทางกุศลเพิ่มขึ้น อาศัยแต่ละขณะจิตซึ่งกุศลจิตเกิดจะทำให้ทางฝ่ายอกุศลจิตเบาบางลง

๑๙๑๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

ส. เรื่องของทางลัด ควรพิจารณาว่าเป็นเรื่องของปัญญา หรือเป็นเรื่องของโลกะ ไม่ว่าจะได้อินได้ฟังอะไรทั้งสิ้น จะเป็นบทความ จะเป็นความเห็น จะเป็นความคิด การสนทนาธรรมจากท่านผู้หนึ่งผู้ใดก็ตาม ผู้ฟังสามารถพิจารณาแม้คำที่พูด เช่น ถ้าใครกล่าวว่า มีทางลัดในการรู้แจ้งอริยสัจธรรมบรรลุถึงพระนิพพาน เพียงเท่านี้ก็พิจารณาได้แล้วว่า ทางลัดนั้นเป็นโลกะ หรือว่าเป็นปัญญา เพราะว่า เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ ไม่ใช่เป็นเรื่องพยายามลัดโดยไม่รู้

ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้จริง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงในพระไตรปิฎกทั้งหมดไม่ได้ตรัสเรื่องอะไรนอกไปจากเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งมีจริง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพื่อให้ผู้ฟังในขณะนั้น ระลึกได้ว่า มีปัญญาจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏหรือเปล่า

ไม่ใช่ทำให้หาทางลัด หรือช่วยทำให้ลัด แต่มีความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ไหม ตั้งแต่ขั้นของการฟังจนกว่าจะเข้าใจ จนกระทั่งมีศรัทธา มีสติ มีวิริยะ มีสมาธิที่จะระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตรงตามที่ได้ฟัง และเข้าใจ เพราะว่าขั้นเข้าใจเรื่อง อาศัยการฟังเรื่องของจิต เรื่องของเจตสิก เรื่องของรูป เรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นั่นเป็นการเข้าใจเรื่อง แต่ขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏจริง ๆ คือ กำลังเห็น ในขณะนี้ ไม่ใช่เรื่องที่จะเข้าใจเรื่องหรือคิดเรื่องนั้น แต่สภาพธรรมกำลังมีให้พิสูจน์ ปัญญาความเข้าใจว่า มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ยิน ได้ฟัง และได้เข้าใจแล้วในขั้นของการฟัง และจะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏด้วย นี่ไม่ใช่ทางลัด หรือถ้าจะกล่าวว่า ทางสั้น ก็ไม่มีทางไหนที่สั้นกว่านี้อีกแล้ว ถ้าไม่ระลึกอย่างนี้ ไม่มีทางที่จะทำให้สั้นกว่านี้ได้ นี่เป็นทางที่สั้นที่สุด

คือ มีสภาพธรรมกำลังปรากฏและระลึกได้ว่า มีความรู้ ความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏหรือยัง

เพราะฉะนั้น อย่าหวังว่า ไม่มีความรู้ความเข้าใจเลย แต่เมื่อใกล้จะสิ้นชีวิตก็จะเพียรที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เข้าใจว่าในขณะนั้นจะรู้แจ้งได้ นั่นไม่เป็นเหตุเป็นผลทั้งสิ้น

สำหรับเรื่องการทำสมาธิ และปรากฏภาพนิมิต เช่น พระพุทธรูป หรือเป็นอะไรก็ตามภายในร่างกาย ก็ยังนึก คิด คือ ไม่ว่าจะได้ยินได้ฟังอะไรมา คิดได้เลยว่ามีประโยชน์อะไร การเห็นอย่างนั้นมีประโยชน์อะไร ขณะนี้ทางตามีสิ่งที่กำลังปรากฏ แต่อวิชชาไม่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงได้ ขณะนี้ทางผู้มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ เป็นจริง แต่อวิชชาไม่สามารถรู้สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏได้ การเห็นพระพุทธรูปก็ตาม หรือมีอะไรที่ปรากฏให้เห็นในร่างกายจะมีประโยชน์อะไร เพราะในขณะนั้นสิ่งนั้นไม่มีตามปกติ แต่ด้วยโลภะจึงทำให้มีความต้องการให้สิ่งนั้นปรากฏขึ้น ด้วยความต้องการแต่ไม่ใช่ด้วยปัญญา เพราะถ้าเป็นปัญญาจะสามารถชี้ถึงสาเหตุสัมปชัญญะคือประโยชน์ในขณะนั้นได้ว่าอะไรเป็นประโยชน์

ใครจะเรียนถามว่า การเห็นเป็นพระพุทธรูปในร่างกาย หรือจะเป็นดวงแก้ว มีประโยชน์อะไร อะไรเป็นประโยชน์ นอกจากอยาก ซึ่งเป็นโลภะกับอวิชชาคือความไม่รู้ในเหตุในผลทั้งนั้น และในพระไตรปิฎกก็ไม่มีที่จะให้ทำอย่างนั้นซึ่งไม่มีเหตุมีผล

ถ. อ่านมาจากหนังสือเล่มอื่นว่า เรื่องปฏิจสุมุขบาทที่เรา กำลังศึกษากันอยู่ที่ว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารทำให้เกิดวิญญาน หนังสือนั้นบอกว่าที่อธิบายว่าปฏิสนธิวิญญานนั้น ไม่จริง ควรจะเป็นวิญญานหรือขณะที่มีชีวิตอยู่เท่านั้นปฏิจสุมุขบาทจึงจะเกิด แต่จะไปเกิดข้ามภพข้ามชาติ ในลักษณะนั้น ไม่มีผมสงสัยว่า อย่างไหนถูกกันแน่

สุ. ถ้าปฏิสนธิจิตไม่มี ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ขณะที่เกิดขณะแรกนั้นมีหรือเปล่า ก่อนที่จะโตจนกระทั่งมานั่งอยู่ที่นี้ จิตขณะแรกที่เกิดขึ้นมีหรือเปล่า

ถ้าจะว่าปฏิสนธิจิตไม่มี ก่อนที่จะเติบโตมาทุกวัน ๆ จนกระทั่งมานั่งอยู่ที่นี้ ได้จิตขณะแรกที่เกิดขึ้นในภุมินี ในชาตินี้ มีไหม ซึ่งนั่นคือปฏิสนธิจิต จะกล่าวว่าไม่มีได้อย่างไร

เป็นเรื่องที่พิจารณาย้อนไปย้อนมาได้ ถ้าจะพูดเรื่องปฏิสนธิจิต และบอกว่าไม่มีปฏิสนธิจิต ก็ต้องถามว่า จิตขณะแรกก่อนที่จะเติบโตมาเป็นบุคคลนี้ ที่นั่งอยู่ที่นี้ จิตขณะแรกนั้นมีหรือเปล่า ที่เกิดขึ้น หรือเพิ่งเกิดตอนที่มานั่งอยู่ที่นี้ จิตขณะแรกที่เกิดขึ้นในภพหนึ่งชาติหนึ่งนั่น คือ ปฏิสนธิจิต เพราะว่าเกิดสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน

การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปัจจัยมากมาย แม้ในขณะจิตหนึ่งก็ได้ทรงแสดงไว้ว่ามีปัจจัยอะไรบ้าง มีเจตสิกอะไรที่เป็นปัจจัยโดยประเภทของปัจจัยไหนอย่างไร แม้แต่ปฏิสนธิจิต หรือจิตที่เกิดขึ้นต่อทุก ๆ ขณะก็ทรงแสดงไว้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีปฏิสนธิจิต

เรื่องของธรรมเป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่ต้องคิดและพิจารณาในเหตุในผลได้โดยตลอด ขณะนี้ปฏิสนธิจิตมีไหม ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ชาตินี้มี ปฏิสนธิจิตชาตินี้ก็ต้องมี ถ้าไม่มีก็จะมีใครนั่งอยู่ที่นี้

ปฏิสนธิจิตเป็นจิตขณะแรกที่ทำกิจสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อนเพียงขณะเดียว ในชาติหนึ่งจะมีปฏิสนธิจิตเพียง ๑ ขณะ และจะมีจุติจิตเพียง ๑ ขณะ แต่ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป จิตขณะต่อไปก็เกิดขึ้น ตราบใดที่จุติจิตยังไม่เกิดก็ยังไม่สิ้นสภาพความเป็นบุคคลนี้

ถ. ที่จริงจะบอกว่า ปฏิสนธิจิตเป็นเรื่องของชีวิตประจำวันนี้เท่านั้นเอง

ส. แน่นนอน เพราะว่าชีวิตประจำวันก็คือจิต เจตสิก รูปที่เกิดขึ้นเป็นปกติในชีวิตประจำวันนั่นเอง และจิต เจตสิก รูปก็เกิดดับเร็วมาก และปัจจัยที่จะทำให้จิต เจตสิก รูปแต่ละขณะเกิดขึ้นก็มีมาก ไม่ใช่ไม่มี

มีท่านผู้หนึ่งเขียนถามมาว่า

ขอถามอาจารย์ว่า การทำกุศลทุกอย่าง เราหวังจะให้สิ้นอาสวะกิเลส เครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จะเป็นการหวังที่เป็นอกุศลหรือเปล่า

หวัง หรือกระทำการกุศลกรรมที่จะทำให้สิ้นกิเลส ธรรมเป็นเรื่องละเอียด เวลาได้ยินใครบอกว่า กิเลสไม่ดี ก็อยากจะหมดกิเลส อยากเท่านั้น ในขณะที่นั้นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะจะพิจารณาสภาพจิตของตนเองได้ว่า ขณะนั้นประกอบด้วยปัญญา หรือไม่ประกอบด้วยปัญญา แต่ในขณะใดที่ศึกษาเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น ขณะนั้นก็เป็หนทางที่จะทำให้อกุศลละคลายลงจนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้น อย่าเพียงแต่หวัง หรือต้องการ แต่ต้องเข้าใจให้ละเอียด ด้วยสติสัมปชัญญะถึงสภาพของจิตในขณะนั้นจริง ๆ

ขอตอบปัญหาข้อหนึ่งซึ่งมีผู้ถามว่า อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายไม่ว่าจะเป็น แขน ขา หรือนิ้ว และอวัยวะต่าง ๆ เราทุกคนก็รัก แต่เมื่อเราถูกตัดแขนหรือขาด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง ทำไมเราจึงเกิดความกลัว เกิดความรู้สึกแปลก ๆ เมื่อกลับมามองอวัยวะของตนเอง ยิ่งถ้าเป็นแขนหรือขาของผู้คนที่ถูกตัดออกใหม่ ๆ ในห้องผ่าตัด เรายังเกิดความกลัว ไม่อยากจับ ไม่อยากมอง

เรื่องของความไม่รู้ ก็เป็นอย่างนี้ คือ เมื่อยังมีความไม่รู้อยู่ อารมณ์ที่ปรากฏก็มีทั้งอวิชชาธรรมและอนิจจังธรรม ถ้าเป็นอารมณ์ที่น่าพอใจก็ทำให้เกิดความยินดี ความพอใจ ถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ขณะนั้นจิตก็จะเศร้าหมองด้วยอกุศล เช่น โทสะ เป็นของธรรมดา

สำหรับเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย อรรถกถา มหานิบาต
วังคีสเถรคาถาที่ ๑ ได้กล่าวถึงสาวกของพระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นพระเถระด้วยกันก็จริง แต่ว่าจำแนกออกได้ จะกล่าวว่าโดยนัยเดียวก็ได้ หรือจะกล่าวว่าโดยนัยที่ต่างกันก็ได้ คือ พระมหาเถระทั้งหลายเป็นอย่างเดียวกัน โดยความเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค-
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ไม่ว่าจะเป็นใคร จะเป็นท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ทั้งหมดเป็นอย่างเดียวกัน โดยความเป็นสาวกของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ถ้าจะกล่าวโดยต่างกัน เป็น ๒ อย่าง คือ อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ กับ ไม่อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ

ในข้อที่ว่าเป็น ๒ อย่างนั้น พระปัญจวัคคีย์เถระมีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นประธาน

คือ พวกที่อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ

ปัญจวัคคีย์ ๕ รูป คือ ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ๑ ท่านพระวัปปะ ๑ ท่านพระภัททิยะ ๑ ท่านพระมหานามะ ๑ ท่านพระอัสสชิ ๑ ทั้ง ๕ รูปเป็นเอหิภิกขุ

นอกจากนั้นก็ยังมี

พระยสเถระ สหายของท่าน ๔ คน คือ ท่านพระวิมลละ ท่านพระสุพาหุ ท่านพระปุณณชิ และท่านพระควัมปติ สหายของท่านแม้อีก ๕๕

รวมเป็น ๖๐ รูป

ภททวัคคีย์ ๓๐ ปุราณชฎิล ๑,๐๐๐ มีพระอุรุเวลกัสสปเป็นประธาน อัครสาวก ๒ ปริพาชกผู้เป็นบริวารของท่าน ๒๕๐ ท่านพระองคุลีมาลเถระ รวมทั้งหมด ๑,๓๕๐ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า พระเถระอื่น ๆ อีกเหล่านี้ จำนวน ๑,๓๕๐ รูป เป็นผู้มียัญญามาก ทั้งหมดเป็นเอหิภิกขุ

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อรรถกถา ปริพาชกวรรค ทีฆนขสูตร แสดงเรื่องของวันมาฆบูชา มีข้อความว่า

ทีฆนขปริพาชกซึ่งเป็นหลานของท่านพระสารีบุตรนั้น เมื่อท่านพระสารีบุตร อุปสมบทได้กึ่งเดือน ก็ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่ถ้ำสุกขาตา ท่านพระสารีบุตร ขณะที่ฟังธรรมและถวายอยู่งานพัดได้บรรลุอรหัตต์ ส่วนทีฆนขปริพาชกบรรลุโสดาบัน แต่ไม่ได้ขออุปสมบท ขอเป็นเพียงอุบาสกซึ่งถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

อรรถกถา ปริพาชกวรรค ที่ชนขสูตร มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อดวงอาทิตย์ยังปรากฏอยู่ ทรงจบเทศนานี้แล้วเสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏ เสด็จไปพระวิหารเวฬุวันได้ทรงประชุมพระสาวก ได้มีสันนิบาตประกอบด้วยองค์ ๔

องค์ ๔ เหล่านี้ คือ องค์ที่ ๑ วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ ประกอบด้วยมาฆนักษัตร องค์ที่ ๒ ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ประชุมกันตามธรรมดาของตน ๆ ไม่มีใครนัดหมายมา องค์ที่ ๓ ภิกษุเหล่านั้นไม่มีแม่สักรูปหนึ่งที่เป็นปุณฺณ หรือพระโสดาบัน พระสกกาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ผู้สุกขวิปัสสก ภิกษุทั้งหมดเป็นผู้ได้อภิญญา ๖ ทั้งนี้ องค์ที่ ๔ มิได้ปลงผมด้วยมีดโกนบวชแม้แต่รูปเดียว ภิกษุทั้งหมดเป็นเอหิภิกขุ

นี่คือวันมาฆบูชา ซึ่งจะทำให้ท่านผู้ฟังน้อมระลึกถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นที่ท่านพระสารีบุตรบรรลुเป็นพระอรหันต์ หลังจากที่ท่านได้บรรลुเป็นพระโสดาบัน ๑๕ วัน ส่วนอีกวันหนึ่ง ท่านผู้ฟังก็จะสนุกสนานรื่นเริง เพราะเป็นวันประเพณีลอยกระทง วันนั้นก็ในวันปรินิพพานของท่านพระสารีบุตร

เพราะฉะนั้น การระลึกถึงวันสำคัญต่าง ๆ จะทำให้เกี่ยวข้องกับพระธรรมก็เป็นได้ คือ แทนที่จะระลึกว่าเป็นวันเพ็ญ วันลอยกระทง ก็ระลึกว่า วันนั้นเป็นวันที่ท่านพระสารีบุตรปรินิพพาน

ถ. ผมสังเกตดูพระที่ท่านได้รับอุปสมบทเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา ส่วนใหญ่จะเป็นนักบวชอยู่แล้วทั้งนั้น

สุ. ท่านพระองคุลิมาลไม่เป็น

ถ. พระยสก็ไม่เป็น แต่ส่วนใหญ่เป็นนักบวช เพราะฉะนั้น นักบวชจะต้องมีบริวารอยู่แล้ว

สุ. บางท่านก็บวช แต่ไม่ได้เป็นเอหิภิกขุ เช่น ท่านพระมหากัสสปะ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงเพียงประทานโอวาท

การอุปสมบทมี ๕ อย่าง คือ ๑.เอหิภิกขุ ๒.สรณคมนิ ๓.รับโอวาท ๔.ด้วยพยานปัญหา ๕.ด้วยญัตติจตุตถกรรม สำหรับเอหิภิกขุก็เพียงพระผู้มีพระภาคตรัสให้เป็นภิกขุมาเถิด

ถ. ท่านเหล่านั้นไม่ได้ปลงผมด้วยมีด หมายความว่าผมหายไปเอง

สุ. เพราะฉะนั้น ก็ไม่มากท่าน เป็นไปตามกรรมที่ท่านได้สะสมมาเป็นสิ่งซึ่งคนสมัยนี้ไม่เห็น แต่สำหรับพระมหาสาวกที่เป็นเอหิภิกขุ ท่านมีบุญที่ได้กระทำไว้มาก ที่จะได้บรรลุถึงความเป็นเอหิภิกขุด้วย

ถ. ท่านพระสารีบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์วันเพ็ญ กลางเดือน ๓

สุ. วันมาฆบูชา และถอยไปก่อนนั้น ๑๕ วัน ท่านเป็นพระโสดาบัน เพราะว่าหลังจากที่ท่านเป็นพระโสดาบันแล้ว ๑๕ วัน ท่านก็ได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์

ถ. รวมทั้งบริวารของท่านด้วย ใช่ไหม

สุ. ไม่ได้กล่าวถึง กล่าวถึงแต่ขณะที่ท่านพระสารีบุตรบรรลุเมื่อได้ฟังพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกับที่ชนชบรีพาชก

ข้อความต่อไปใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา วังคีสเถรคาถาที่ ๑** มีว่า

แม้ในการอุปสมบทมี ๒ อย่าง คือ อุปสมบทเมื่อพระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงปรินิพพาน ๑ และหลังพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ๑

บางท่านบวชในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน แต่บางท่านบวชหลังจากที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ซึ่งข้อความในอรรถกถาใช้คำว่า ต่อหน้า และลับหลัง

บวชต่อหน้า คือ เมื่อพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน บวชลับหลัง คือ หลังจาก that พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว นอกจากนั้นยังจำแนกพระสาวกออกเป็น โดยประเภทพระสาวกที่มีอุปทาน และไม่มีอุปทาน คือ

ก็พระสาวกเหล่าใดมีอุปทาน กล่าวคือ สาวกบารมีที่เป็นไปด้วยบุญกิริยา ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพุทธสาวก แต่ปางก่อน พระสาวกเหล่านั้นนั้นชื่อว่า เป็นผู้มียุปทาน เหมือนท่านพระเถระทั้งหลาย ผู้มาในบาลีอุปทาน ส่วนพระเถระเหล่าใดไม่มีอุปทาน พระเถระเหล่านั้นนั้นชื่อว่า ไม่มีอุปทาน

นี่คือการจำแนกชีวิตของแต่ละคนในสังสารวัฏฏ์ ซึ่งแต่ละชาติ ๆ ก็ต่างกันไป แต่ผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญาเพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม เวลาที่ท่านรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ก็ยังต่างกันไป

ถามว่า ก็เว้นจากความถึงพร้อมแห่งเหตุในชาติก่อนเสียทั้งหมด การตรัสรู้ สัจจะจะมีได้ไหม

คือ ถ้าไม่เคยสะสมอบรมการเจริญปัญญา ความเข้าใจ การรู้ลักษณะของ สภาพธรรมมาเลย การตรัสรู้สัจจะจะมีได้ไหม ท่านผู้ฟังตอบได้ ใช่ไหม มีได้ไหม

ตอบว่า มีไม่ได้ เพราะการบรรลุอริยมรรค ย่อมไม่มีแก่ผู้เว้นจาก อุปนิสัยสมบัติ เพราะการบรรลุอริยมรรคนั้น มีสภาพกระทำยากและเกิดมีได้ยากมาก

ที่อยากจะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม อยากจะประจักษ์ลักษณะของพระนิพพาน อยากรู้การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ ต้องเป็นสิ่งที่ยาก แส้นยากสักเพียงใด เพราะฉะนั้น ต้องมีการอบรมสะสมอุปนิสัยมาในชาติก่อน ๆ

ถามว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า ก็พระเถระผู้ไม่มีอุปทานนั้น ชื่อว่าไม่มีอุปทานเรื่องราว

ตอบว่า ไม่พียงเห็นว่า พระเถระเหล่าใดเว้นจากอุปนิสัยสมบัติเสียโดยประการ ทั้งปวง พระเถระเหล่านั้นไม่มีอุปทานเรื่องราว ดังนี้ เพราะพระเถระเช่นนั้น ไม่ประสงค์เอาในที่นี้.

ส่วนพระเถระเหล่าใดไม่มีเรื่องราวที่เด่นจริง พระเถระเหล่านั้นท่านกล่าว ไว้ในที่นี้ว่า ไม่มีอุปทานคือเรื่องราว

คัมภีร์อุปทาน มีในพระสูตรต้นตปิฎก เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะอ่านและ
จะได้ทราบประวัติเรื่องราวของอดีตของพระอรหันต์ทั้งหลายซึ่งท่านได้รู้แจ้ง
อริยสัจจธรรม โดยที่ในสมัยก่อน ๆ หลายชาติผ่านมาแล้ว ท่านมีความปรารถนา
และท่านมีการเจริญกุศลมากมายสักเพียงใด นั่นคือเรื่องราวของพระเถระทั้งหลาย
แต่พระไตรปิฎกไม่สามารถบรรจุเรื่องราวของพระเถระทั้งหมดไว้ได้ ด้วยเหตุนี้
ก็เฉพาะแต่พระเถระที่มีเรื่องที่เด่นจริง ๆ จึงได้กล่าวไว้ในอุปทาน แต่ไม่ใช่ว่าทุกท่าน
จะไม่มีเรื่องราว เหมือนกับชีวิตทุกท่านในขณะนี้ ก็เป็นเรื่องราวของแต่ละบุคคล
ของแต่ละวัน ซึ่งถ้าจะจารึกไว้ ก็คงไม่สามารถเก็บเรื่องราวของทุกคนไว้ได้

๑๙๑๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

สำหรับการสะสมอุปนิสัยเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น

ข้อความต่อไปมีว่า

จริงอย่างนั้น ในพุทธอุปบาทกาล ท่านเหล่านี้เมื่อเห็นอานุภาพของ
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย เห็นความงามแห่งพระคุณอันเป็น
อจินไตยน่าอัศจรรย์ ย่อมได้ความศรัทธาในพระศาสดา เพราะทรงเป็นผู้นำความ
เลื่อมใสมาแม้โดยประการทั้งปวงแก่ชาวโลกผู้ถือประมาณ ๔ จำพวก คือ บางพวกถือ
ประมาณในรูป บางพวกถือประมาณในเสียง บางพวกถือประมาณในการเป็นอยู่ที่
เศร้าหมอง บางพวกถือประมาณในธรรม

อนึ่ง ย่อมได้เฉพาะศรัทธาในพระสัทธรรม ด้วยการได้ฟังพระสัทธรรม
ด้วยการได้เห็นความปฏิบัติชอบของพระสาวกทั้งหลาย ด้วยการได้เห็นอภินิหาร
อันวิจิตรแห่งพระสัมมาสัมโพธิญาณของพระมหาโพธิสัตว์ในกาลบางครั้งบางคราว
และด้วยได้รับโอวาทและอนุสาสน์ในสำนักของพระมหาโพธิสัตว์เหล่านั้น
ท่านเหล่านั้นได้เฉพาะศรัทธาในการฟังพระสัทธรรมเป็นต้น แม้เห็นโทษในสงสาร
และอนิสงส์ในพระนิพพาน แต่เพราะยังมีกิเลสธุลีในดวงตามาก จึงยังไม่บรรลุนิพพาน
อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อมปลูกพืชคือกุศลอันเป็นนิสัยแก่วัฏฏะลงไว้ในสันดาน
ของตน ๆ ในระหว่าง ๆ เพราะการคบหาสัปบุรุษเป็นสิ่งมีอุปการะมาก

ท่านผู้ฟังเห็นได้เลยว่า เป็นชีวิตของท่านในชาตินี้เอง คือ ได้ฟังพระสัทธรรม
 และได้มีศรัทธาในการฟังพระสัทธรรม แต่เพราะยังมีกิเลสธุลีในดวงตามาก
 จึงยังไม่บรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ คือ ยังไม่สามารถประจักษ์ลักษณะของ
พระนิพพานได้ แต่ทุกท่าน ย่อมปลูกพืชคือกุศลอันเป็นนิสัยแก่วัฏฏะลงไว้ในสันดาน

ของตน ๆ ในระหว่าง ๆ คือ ทุกชาติไป กว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะการ
คบหาสัปบุรุษเป็นสิ่งที่อุปการะมาก

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า มิว่าเราพลาดศาสนาของพระโลกนาถ
พระองค์นี้ไฉน ในอนาคตกาลเราจักได้อยู่พร้อมหน้าพระโพธิสัตว์องค์นี้ มนุษย์
ทั้งหลายเมื่อข้ามแม่น้ำ พลาดจากท่าตรงหน้า ก็ยัดทำข้างใต้ไว้ ย่อมข้ามแม่น้ำใหญ่
ได้ฉันใด เราทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถ้าพ้นพระชินสีห์พระองค์นี้ไป ในอนาคตกาล
จักได้อยู่พร้อมหน้าพระโพธิสัตว์นี้

ใคร ๆ ไม่อาจกล่าวได้ว่า กุศลจิตที่บุคคลให้เกิดขึ้นเฉพาะเจาะจงพระนิพพาน
อย่างนี้ ย่อมไม่เป็นอุปนิสัยแก่การบรรลุวิโมกข์ในระหว่างกาล ๔ อสงไขยแสนกัป
พระสาวกเหล่านั้นแม้มี ๒ อย่างด้วยประการฉะนี้

คือ ที่มีอุปทานและไม่มีอุปทาน

ท่านผู้ฟังคงจะเห็นจริงที่ว่า มิว่าเราพลาดศาสนาของพระโลกนาถพระองค์นี้ไฉน
ในอนาคตกาลเราจักได้อยู่พร้อมหน้าพระโพธิสัตว์องค์นี้ มนุษย์ทั้งหลายเมื่อข้ามแม่น้ำ
พลาดจากท่าตรงหน้า ก็ยัดทำข้างใต้ไว้ ย่อมข้ามแม่น้ำใหญ่ได้ฉันใด เราทั้งหมด
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถ้าพ้นพระชินสีห์พระองค์นี้ไป ในอนาคตกาลจักได้อยู่พร้อมหน้า
พระโพธิสัตว์นี้

จริงไหม ถ้าไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมในสมัยของพระผู้มีพระภาค
พระองค์นี้ กุศลใด ๆ ที่ได้สะสม ศรัทธาที่ได้ฟังพระสัทธรรม และการปลูกพืชคือกุศล
ในสันดานของตนเอง คือ ในการสืบทอดของจิตในสังสารวัฏฏ์ และการคบหาสัปบุรุษ
ใคร ๆ ไม่อาจกล่าวได้ว่า กุศลจิตที่บุคคลให้เกิดขึ้นเฉพาะเจาะจงพระนิพพานอย่างนี้
ย่อมไม่เป็นอุปนิสัยแก่การบรรลุวิโมกข์ในระหว่างกาล ๔ อสงไขยแสนกัป คือ ต้องเป็น
อุปนิสัยแก่การบรรลุวิโมกข์

ข้อความต่อไปมีว่า

พระสาวกมี ๓ อย่าง คือ อัครสาวก มหาสาวก ปกติสาวก

แล้วแต่ฉันทะและความสามารถในการที่จะเป็นพระสาวกจำพวกไหน

บรรดาพระสาวก ๓ พวกนั้น พระสาวกเหล่านี้ คือ ท่านพระอัญญา-
โกณฑัญญะ ท่านพระวัปปะ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระมหานามะ
ท่านพระอัสสชิ ท่านพระนาลกะ ท่านพระยสะ ท่านพระวิมละ ท่านพระสุพาหุ
ท่านพระปุณณชิ ท่านพระควัมปติ ท่านพระอุรุเวลกัสสปะ ท่านพระนทีกัสสปะ
ท่านพระคยากัสสปะ ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระ-
มหากัสสปะ ท่านพระมหากัจจายนะ ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ท่านพระมหากัปปิณะ
ท่านพระมหาจุณฑะ ท่านพระอนนฺททนะ ท่านพระกังขาเรวตะ ท่านพระอนันทะ
ท่านพระนันทกะ ท่านพระภคฺ ท่านพระนันทะ ท่านพระกิมฬิละ ท่านพระภัททิยะ
ท่านพระราหุล ท่านพระสีวลี ท่านพระอุบาลี ท่านพระทัพพะ ท่านพระอุปเสนะ
ท่านพระขทิวณียเรวตะ ท่านพระปุณณมันตานีบุตร ท่านพระปุณณสุนาปรันตะ
ท่านพระโสณกุฏิกัณณะ ท่านพระโสณโกฬิวิสะ ท่านพระราธะ ท่านพระสุภูติ
ท่านพระองคุลิมาล ท่านพระวักกฺลิ ท่านพระกาฬุทายี ท่านพระมหาอุทายี
ท่านพระปิลินทวัจฉะ ท่านพระโสภิตะ ท่านพระกุมารกัสสปะ ท่านพระวัฏฐุปาละ
ท่านพระวังคิสะ ท่านพระสภียะ ท่านพระเสละ ท่านพระอุปวานะ ท่านพระเมสสิยะ
ท่านพระสาครตะ ท่านพระนาคิตะ ท่านพระลกุณฏกภัททิยะ ท่านพระปิณโฑล-
ภารทวาชะ ท่านพระมหาปັນถกะ ท่านพระจุฬปันถกะ ท่านพระพากุละ
ท่านพระกุนทธานะ ท่านพระทวารุจิรียะ ท่านพระยโสชะ ท่านพระอชิตะ
ท่านพระติสสเมตเตยยะ ท่านพระปุณณกะ ท่านพระเมตตคุ ท่านพระโธตกะ
ท่านพระอุปสิวะ ท่านพระนันทะ ท่านพระเหมกะ ท่านพระโตเทยยะ ท่านพระกัปปะ
ท่านพระชตุกัณณิ ท่านพระภัทราวุธะ ท่านพระอุทยะ ท่านพระโปสาละ
ท่านพระโฆธราชะ ท่านพระปิงคียะ ชื่อว่าเป็นพระอสีติมหาสาวก

ท่านผู้ฟังนับไปด้วยหรือเปล่า ทั้งหมด ๘๐ รูป ถ้าท่านเป็นผู้ที่ชินต่อ
พระไตรปิฎก จะมีเพียงสัก ๒ - ๓ ชื่อที่ท่านอาจจะไม่คุ้นหู แต่ส่วนใหญ่แล้วจะได้ยิน
บ่อย ๆ เพราะมีเรื่องราวของท่านในพระไตรปิฎก

ถามว่า ก็เพราะเหตุไรพระเถระเหล่านั้นท่านนั้น จึงเรียกว่ามหาสาวก

ตอบว่า เพราะเป็นผู้มีอภินิหารมาก จริงอย่างนั้น แม้พระอัครสาวกทั้งสอง ก็จัดเข้าในพระมหาสาวกทั้งหลาย ด้วยว่าพระอัครสาวกทั้งสองแม้ดำรงอยู่ในตำแหน่ง อันเลิศเพราะบรรลุมรรณอันเลิศในพระสาวกทั้งหลาย โดยถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ ก็เรียกว่ามหาสาวกดังนี้บ้าง เพราะความเสมอกันโดยความเป็นผู้มีอภินิหารมาก ส่วนพระมหาสาวกอื่น ๆ เป็นผู้มีอภินิหารมากยิ่งกว่าปกติสาวกทั้งหลาย

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็พระอริยสาวกเหล่าใด เปรียบไม่ได้กับพระอัครสาวกและพระมหาสาวก พระอริยสาวกเหล่านั้นเป็นปกติสาวก แต่พระอริยสาวกที่ยกขึ้นสู่บาลีในที่นี้ พอนับ จำนวนได้ เพราะกำหนดนับเอาด้วยคาถา แม้อย่างนั้นบรรดาพระมหาสาวกทั้งหลาย บางพวกก็ไม่ได้ยกขึ้นสู่บาลีในที่นี้

เพราะถ้ากล่าวจำเพาะเฉพาะ ๘๐ คือ พระอสีติมหาสาวกที่ได้กล่าวถึงแล้ว แต่ที่เป็นพระมหาสาวกที่ไม่ได้ยกขึ้นสู่บาลีก็ยังมีอีก

มีท่านผู้ฟังที่อยากจะตอบสักคนหนึ่งใหม่ว่า ท่านอยากจะเป็นสาวกแบบไหน จะเป็นพระอัครสาวก พระมหาสาวก หรือว่าปกติสาวก

ถ. สำหรับผม ไม่เกี่ยงว่าจะเป็นประเภทไหน ขอให้สำเร็จมรรคผลก็พอ อยากจะได้ชาตินี้ด้วยซ้ำไป

สุ. ก็เป็นความจริง เพราะมีฉะนั้นในศาสนาของพระผู้มีพระภาคคงจะ ไม่มีทั้งพระอัครสาวก พระมหาสาวก และปกติสาวก

ถ. พระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ อย่างท่านพระพาหิยะ ท่านก็ไม่ได้บวช เป็นพระอรหันต์แต่ไม่ได้บวช

สุ. เป็นมหาสาวก แต่ไม่ใช่เอหิภิกขุ หรือไม่ได้อุปสมบทเลย ไม่ว่าจะด้วย ประการใด ๆ ในอุปสมบท ๕

ถ. แต่ยงนับว่าเป็นพระอสีติมหาสาวก

ส. เป็นพระอรหันต์และเป็นเอตทัคคะด้วย เพราะฉะนั้น ต้องเป็นพระมหาสาวกแน่นอน

ถ. ในธรรมบท อย่างท่านพระจักขุบาล ท่านทำความเพียรอย่างสาหัส ไม่นอน ๓ เดือนจนบรรลุพระอรหันต์ พร้อมกับนัยน์ตาแตกทั้ง ๒ ข้าง ท่านก็ยังไม่นับเข้าเป็นมหาสาวก เป็นสาวกธรรมดา

ส. แม้อย่างนั้นบรรดาพระมหาสาวกทั้งหลาย บางพวกก็ไม่ได้ยกขึ้นสู่บัลลังก์ในที่นี่ คือ ไม่อยู่ในจำพวกอสีติมหาสาวก

ถ. เป็นมหาสาวก แต่ไม่ได้อยู่ใน ๘๐ รูปนี้

ถ. เรื่องของการอุปสมบท เคยศึกษามาว่า มีแค่เอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสรณคณุปสัมปทา และญัตติจตุตถกรรม ที่อาจารย์กล่าว ขอคำอธิบายอีกครั้งยังจำไม่ได้

ส. ๑. เอหิภิกขุ ๒. สรณคณ ๓. รับโอวาท ๔. ด้วยพยากรณ์ปัญหา ๕. ด้วยญัตติจตุตถกรรม

ขาด ๒ คือ รับโอวาท ได้แก่ ท่านพระมหากัสสปะ เมื่อพระผู้มีพระภาคประทานโอวาทให้ท่าน ท่านก็เป็นปัจฉาสมณะ ติดตามพระผู้มีพระภาคหลังจากที่ท่านบรรลุอริยสัจธรรมแล้ว

ด้วยพยากรณ์ปัญหา ได้แก่ ท่านโสฬสสามเณร ท่านอายุ ๗ ขวบ และได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่บุพพาราม เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสปัญหา ท่านเป็นผู้ที่พยากรณ์ปัญหา เพราะฉะนั้น ท่านก็ได้อุปสมบทโดยพยากรณ์ปัญหา ด้วยความที่ท่านสะสมมาที่จะเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดในการพยากรณ์ปัญหาเพียงอายุ ๗ ขวบ เพราะฉะนั้น การพยากรณ์ปัญหาของท่านเป็นการอุปสมบท โดยไม่ต้องอุปสมบทอีก เพราะท่านสามารถพยากรณ์ปัญหาได้ โดยที่พระเถระอื่นไม่ได้พยากรณ์

อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา วังคีสเถรคาถาที่ ๑ ได้จำแนกพระอริยบุคคลเป็น ๕ จำพวก โดยการจำแนกผู้ยิ่งด้วยอินทริย์

อินทรีย์มี ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เพราะฉะนั้น เวลาที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ก็แล้วแต่ที่ท่านจัดอยู่ในบุคคลประเภทไหน คือ เป็นสาวกที่ยังด้วยอินทรีย์ไหน

พระอริยบุคคลเหล่านั้น แม้มีความเสมอกันโดยการตรัสรู้สัจจะ แต่พระเถระบางพวกเป็นผู้ยิ่งด้วยศรัทธาบูชาท่านพระวัคคิเถระ บางพวกเป็นผู้ยิ่งด้วยความเพียรบูชาท่านพระมหาโสณโกฬิวิสเถระ บางพวกเป็นผู้ยิ่งด้วยสติบูชาท่านพระโสภิตเถระ บางพวกเป็นผู้ยิ่งด้วยสมาธิบูชาท่านพระจุฬปันณเถระ บางพวกเป็นผู้ยิ่งด้วยปัญญาบูชาท่านพระอานันทเถระ

เพราะฉะนั้น เมื่อท่านเป็นสาวกแล้วก็มีการจำแนกตามอุปนิสัยที่ได้สะสมมา

หนึ่ง มี ๕ จำพวก คือ ท่านผู้บรรลุมรรคมีคุณอันยอดเยี่ยม ท่านผู้บรรลุปฏิสัมภิตา ท่านผู้มีอภิญญา ๖ ท่านผู้มีวิชา ๓ และท่านผู้เป็นสุขขวิปัสสก์

ไม่เลือกอีกเหมือนกัน ไซ้ใหม่ เลือกไม่ได้ แล้วแต่การสะสม

จริงอยู่ บรรดาพระสาวกทั้งหลาย พระสาวกบางพวกบรรลุถึงที่สุดสาวกบารมีญาณ เหมือนท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะ

นี่คือพวกที่ ๑

พวกที่ ๒ คือ

บางพวกบรรลุปฏิสัมภิตา ด้วยอำนาจปฏิสัมภิตา ๔ นี้ คือ อตถปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ๑ ธัมมปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในธรรม ๑ นิรุตติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในภาษา ๑ ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในไหวพริบ ๑

สำหรับประเภทที่ ๓ คือ

บางพวกมีอภิญญา ๖ ด้วยอำนาจอภิญญาทั้งหลาย มีอิทธิวิญาณ ความรู้ในการแสดงฤทธิ์ได้ เป็นต้น

อภิญญา ๖ นั้น ได้แก่ ความรู้ยิ่งยวด คือ

๑. อิทธีวิธี หรืออิทธิวิธี ได้แก่ การเป็นผู้สามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ได้
 ๒. ทิพพโสด คือ มีหุทิพย์
 ๓. เจโตปริยญาณ คือ รู้ใจบุคคลอื่นได้
 ๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ระลึกชาติได้
 ๕. ทิพพจักขุ คือ มีตาทิพย์
 ๖. อาสวักขยญาณ คือ มีญาณที่ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท
- นี่คืออภิญญา ๖

เพราะฉะนั้น ถ้าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยไม่ประกอบด้วยอภิญญา ก็น่าจะเป็นสิ่งที่ควรอนุโมทนาในยุคนี้นี้ เพราะการที่จะให้ถึงพร้อมด้วยอภิญญา ๖ ทั้งหลาย ก็เป็นไปได้ในยุคนี้นี้

สำหรับบุคคลประเภทที่ ๔ คือ

บางพวกมีวิชา ๓ ด้วยอำนาจวิชา ๓ มีบุพเพนิวาสญาณ ความรู้ในการระลึกชาติได้ เป็นต้น.

ท่านผู้มีวิชา ๓ ก็น้อยกว่าอภิญญา ๖ คือ

- วิชาที่ ๑ บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้
 - วิชาที่ ๒ จุตูปปาตญาณ รู้จุดและปฏิสนธิของสัตว์ด้วยทิพพจักขุ
 - วิชาที่ ๓ อาสวักขยญาณ ปัญญาที่ทำลายกิเลส ดับกิเลสหมดเป็นสมุจเฉท
- บุคคลที่ ๕ คือ สุขขวิปัสสกะ

ส่วนพระเถระผู้ตั้งอยู่ในสมาธิ เพียงสักว่าขณิกสมาธิ (คือ สมาธิชั่วขณะๆ ซึ่งเกิดกับจิตทุกๆ ขณะ) แล้วเจริญวิปัสสนาบรรลุมรรคผลนั้น ชื่อว่าสุขขวิปัสสกะ

ผู้เจริญวิปัสสนาล้วนๆ เพราะมีแต่วิปัสสนาล้วนๆ ไม่มีการสืบทอดในภายในวิปัสสนาด้วยองค์ฌานอันเกิดแต่สมาธิในเบื้องต้น และในระหว่างๆ

ได้แก่ พระสาวกทั่ว ๆ ไป

ส่วนพระมหาสาวกในพระบาลีทั้งหมด ไม่มีเลยที่จะเป็นสุขขวิปัสสกะ

ท่านผู้ฟังคงจะทราบว่า แม้ท่านปุกกุสาติ และพระสาวกอื่น ๆ ก็ต้องอบรมเจริญปัญญาจนมากกว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ในชาติที่ท่านเป็นพระสหายของพระเจ้าพิมพิสาร ในชาติก่อน ๆ ก็ไม่ทราบว่าท่านเป็นสหายกับใคร

สำหรับทุกท่านในที่นี้ก็เหมือนกัน ในชาตินี้ท่านผู้ฟังมีมิตรสหายเป็นที่รักเป็นที่คุ้นเคย แต่ในชาติก่อนท่านมีใครเป็นสหายก็ไม่ทราบได้ และสำหรับชาติหน้าก็เช่นเดียวกัน เมื่อไม่ทราบว่าชาติก่อนเป็นเพื่อนสนิทกับใครมาแล้ว ชาติหน้าก็ไม่ทราบอีกเหมือนกันว่าจะมีใครเป็นมิตรสหายที่สนิทสนมคุ้นเคย ทราบแต่เฉพาะปัจจุบันชาตินี้เท่านั้น

๑๙๑๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

ขอกล่าวถึงอดีตประวัติของท่านปุ๊กกุสาติ เพื่อจะได้ทราบว่า ในชาตินั้นท่านมีใครเป็นสหายบ้าง และในชาติที่ท่านได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระเจ้าปุ๊กกุสานั้น ท่านไม่ได้พบสหายในชาติก่อนของท่านเลย แต่ครั้งหนึ่งในสมัยพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ ข้อความใน **อรรถกถา ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถา ปายาสีราชัญญสูตร** มีว่า

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว พระศาสดากำลังเสื่อม พระภิกษุ ๕ รูปทำบันไดขึ้นไปยังภูเข า เจริญสมณธรรม ภิกษุผู้เป็นสังฆเถระ (หัวหน้า) ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในวันที่ ๓ ภิกษุผู้เป็นอนุเถระ ได้เป็นพระอนาคามีในวันที่ ๔

เมื่อจุติจากชาตินั้นแล้ว ท่านก็ไปเกิดเป็นพรหมบุคคลในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส

อีก ๓ รูป ไม่บรรลุมรรคผล

จะเห็นได้ว่า สหาย ๕ ท่าน ขึ้นไปเจริญสมณธรรมบนภูเข า แต่การสะสมที่ต่างกันทำให้พระสังฆเถระผู้เป็นหัวหน้าได้เป็นพระอรหันต์ ส่วนพระอนุเถระได้เป็นพระอนาคามี อีก ๓ ท่าน แม้เป็นเพื่อนกัน เจริญสมณธรรมในที่เดียวกัน แต่ก็ไม่ได้บรรลุมรรคผลเลย

ทั้ง ๓ ท่านนั้น เมื่อจุติแล้วได้เกิดในเทวโลกและในมนุษยตลกดสมัยที่ว่างพระพุทธศาสนานั้น เมื่อถึงสมัยของพระผู้มีพระภาคพระสมณโคดมพระองค์นี้ อดีตพระภิกษุทั้ง ๓ รูป ซึ่งได้จากสวรรค์มาสู่โลกมนุษย์นั้นก็มิมีวิถีชีวิตที่ต่างกัน ตามกรรม คือ แม้แต่การเกิดก็เกิดในที่ต่างกัน และการบรรลุมรรคผลของท่านก็ต่างกัน และไม่ได้เป็นสหายกันอีกด้วยในชาตินั้น

ในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ภิกษุรูปหนึ่งเกิดในราชตระกูล ในกรุงตักกสิลา แคว้นคันธาระ เป็นพระราชาทรงพระนามว่า ปุกกุสาติ บวชอุทิศ พระผู้มีพระภาค มุ่งมายังกรุงราชคฤห์ ได้สดับพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค ที่โรงช้างหม้อ ก็บรรลุนาคามีผล

ตามที่ท่านผู้ฟังได้ทราบแล้วจากข้อความใน **ธาดูวิภังคสูตร**

ภิกษุรูปหนึ่งเกิดในตระกูลที่ทำเรือชื่อสุภฏฐนะ ใกล้ทะเลแห่งหนึ่ง ท่านมีชื่อว่าพาหิยะ ซึ่งภายหลังมีชื่อว่าทาสจิริยะ เพราะว่าท่านเป็นผู้นั่งผ้าเปลือกไม้ โดยที่ ก่อนนั้นท่านได้โดยสารเรือไปในมหาสมุทร เมื่อเรือแตกก็เอาปอพันเปลือกไม้แห้ง ทำเป็นผ้าห่มห่ม คนก็หลงผิดเข้าใจว่าท่านเป็นพระอรหันต์ เพราะเห็นว่าท่านคงจะเป็นผู้ที่มักน้อย เพราะว่าไม่ห่มห่มตามปกติ แต่เอาปอพันเปลือกไม้แห้งทำเป็น ผ้าห่มห่ม แต่สหายของท่านผู้เป็นพระอนาคามีบุคคลซึ่งอยู่ในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส เป็นผู้ให้เห็นความเป็นไปของสหายทั้งหมดของท่าน เมื่อเห็นว่าท่านพาหิยะมีความ หลงผิด เข้าใจผิด ก็ได้เตือนให้ท่านรู้ว่าท่านไม่ใช่พระอรหันต์ และให้ท่านไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคที่พระนครสาวัตถี ท่านได้เดินทางไป ๑๒๐ โยชน์ในคืนเดียว เพื่อเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

ขณะที่พระองค์เสด็จเที่ยวบิณฑบาต ท่านทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรง แสดงธรรมถึง ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมโดยย่อ

คือ สั้นมาก มีข้อความเพียงว่า รูปที่เห็นแล้ว จงเป็นเพียงแต่ว่าเห็น เป็นต้น

ท่านเป็นเอตทัคคะ คือ เป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกผู้ตรัสรู้เร็ว คือ บรรลุเป็น พระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาขณะที่ยังทรง และท่านถูกแม่โคขวิดขณะแสวงหา บาตรและจีวร พระผู้มีพระภาคทรงให้นำสรีระออกจากเมือง เฝ้าแล้วกระทำสญฺญไว้

นี่เป็นท่านที่ ๒

อีกรูปหนึ่งเกิดในครรภ์ของกุลสตรีในกรุงราชคฤห์ ซึ่งเป็นผู้ที่ปรารถนาบวช ก่อนแต่งงาน แต่มารดาไม่อนุญาต ท่านจึงต้องแต่งงาน ภายหลังเมื่อแต่งงานแล้ว

ก็ขออนุญาตอ้อนวอนสามีบวชอีก โดยไม่รู้ว่าตนเองตั้งครรร ภิกษุณีทั้งหลายเห็น
นางมีครรรจึงถามท่านพระเทวทัต ท่านพระเทวทัตก็บอกว่า นางไม่เป็นสมณะ

พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ท่านพระอุบาลีเถระวินิจฉัย ท่านพระอุบาลีเถระก็เชิญ
นางวิสาขามิคารมารดา มาสอบถามพระภิกษุณีรูปนั้น ก็ได้ทราบว่า นางตั้งครรร
ก่อนบรรพชา

เมื่อภิกษุณีนั้นคลอดบุตรแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลโปรดชุบเลี้ยงทารกนั้น
แล้วพระราชทานนามว่ากัสสปะ เมื่อถึงวัยได้บรรพชาทารกนั้น คนทั้งหลายจึงเรียก
ท่านว่า กุมารกัสสปะ เพราะว่าท่านบวชตอนทีเป็นเด็กและท่านเป็นบุตรเลี้ยงของ
พระเจ้าปเสนทิโกศล

วันหนึ่ง เทพคือพรหมชั้นสุทธาวาสผู้เป็นอดีตสหายของท่าน ได้ให้ท่านเรียน
ปัญหา ๑๕ ข้อ แล้วทูลถามพระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงวิสัชนาปัญหา
จบ ท่านก็บรรลุอรหนต์ และเป็นผู้ทีเป็นเอตทัคคะ คือ เป็นเลิศกว่าบรรดาภิกษุ
ทั้งหลายผู้กล่าวธรรมได้อย่างวิจิตร

จะเห็นได้ว่า เป็นสหายกัน ท่านหนึ่งเป็นพระอรหนต์ตั้งแต่สมัยพระผู้มีพระภาค
ทรงพระนามว่า กัสสปะ อีกท่านหนึ่งเป็นพระอนาคามีในชั้นสุทธาวาสภูมิ
อีกท่านหนึ่งได้เป็นพระเจ้าปุกกุสาตี ได้บรรลุธรรมเพียงเป็นพระอนาคามี
แต่อีก ๒ ท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหนต์ และเป็นเอตทัคคะด้วย นี่เป็นวิธีชีวิตที
ต่างกัน

ท่านพระกุมารกัสสปะเป็นเอตทัคคะซึ่งเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายในการกล่าว
ธรรมได้อย่างวิจิตร ซึ่งก็น่าสนใจในการทีท่านบรรลุเป็นพระอรหนต์ว่า ท่านอาศัย
พฤติกรรมอย่างไร ปัญญาทีท่านได้สะสมมาแล้วในชาติก่อน ๆ จึงทำให้ท่านได้บรรลุ
เป็นพระอรหนต์ ซึ่งข้อความใน **วัมมิกสูตร ข้อ ๒๘๙** มีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี สมัยนั้นท่านพระกุมารกัสสปะพำนักอยู่ทีป่าอันธวัน
ครั้งนั้น เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณงามยิ่ง

คือ พรหมชั้นสุทธาวาสซึ่งเป็นสหายของท่านในครั้งก่อนนั่นเอง

เมื่อราตรีล่วงปฐมยามแล้วยังป่าอันธวันทั้งคืนให้สว่าง เข้าไปหาท่านพระกุมารกัสสปะ ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กล่าวกะท่านพระกุมารกัสสปะว่า

ดูกร ภิกษุ จอมปลวกนี้พ้นควันในกลางคืน ลูกไฟลงในกลางวัน พรหมณ์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงเอาศาสตราไปขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นลิ่มสลัก จึงเรียนว่า ลิ่มสลัก ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกลิ่มสลักขึ้น เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นอึ่ง จึงเรียนว่า อึ่ง ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกอึ่งขึ้น เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นทาง ๒ แพร่ง จึงเรียนว่า ทาง ๒ แพร่ง ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงก่นทาง ๒ แพร่งเสีย เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นหม้อกรองน้ำด่าง จึงเรียนว่า หม้อกรองน้ำด่าง ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกหม้อกรองน้ำด่างขึ้น เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นเต่า จึงเรียนว่า เต่า ขอรับ

คนชอบเต่าอาจจะดีใจ ได้เห็นเต่า

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกเต่าขึ้น เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดดู ได้เห็นเขียงหั่นเนื้อ จึงเรียนว่า เขียงหั่นเนื้อ ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกเขียงหั่นเนื้อขึ้น เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นชิ้นเนื้อ จึงเรียนว่า ชิ้นเนื้อ ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อสุเมระ เจ้าจงยกชิ้นเนื้อขึ้น เอาศาสตราขุดดู สุเมระเอาศาสตราขุดลงไป ได้เห็นนาค จึงเรียนว่า นาค ขอรับ

พรหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า นาคจงอยู่ เจ้าอย่าเบียดเบียนนาคเลย จงทำความนอบน้อมต่อนาค

ดูกร ภิกษุ ท่านพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามปัญหา ๑๕ ข้อ เหล่านี้แล ท่านพึงทรงจำปัญหาเหล่านั้นตามที่พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ ดูกร ภิกษุ ข้าพเจ้าไม่เห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะยังจิตให้ยินดีด้วยการ พยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ นอกจากพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต หรือเพราะ พังจากสำนักนี้

เทวดานั้นครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ได้หายไปในที่นั้นแล

บางคนฟังแล้ว ไม่สนใจเลย ไซ้ใหม่ ไม่น่าสนใจ ขุดลงไป ๆ และเห็นอะไร ๆ ดูเหมือนกับว่า ไม่มีความหมายเลย แต่สำหรับผู้มีปัญญาสามารถที่จะพยากรณ์ ปัญหาทั้งหมดออกเป็นชีวิตประจำวัน และเป็นสภาพธรรมตามปกติ ซึ่งผู้มีปัญญา สามารถที่จะเข้าใจ ระลึก และศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริงได้

แสดงให้เห็นว่า ปัญหาธรรมเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ เพียงแต่ว่า บุคคลอื่นซึ่งไม่รู้ ก็ไม่สามารถพยากรณ์ได้

ท่านพระกุมารกัสสปะ เมื่อราตรีนั้นล่วงไปแล้ว ก็ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลชื่อว่าจอมปลวก อย่างไรชื่อว่าพ่นควัน ในกลางคืน อย่างไรชื่อว่าลูกไฟลงในกลางวัน อะไรชื่อว่าพราหมณ์ อะไรชื่อว่าสุเมธะ อะไรชื่อว่าศาสตรา อะไรชื่อว่าอาวุธ อะไรชื่อว่าลิมสลัก อะไรชื่อว่าอึ่ง อะไรชื่อว่าทาง ๒ แพร่ง อะไรชื่อว่าหม้อกรองน้ำต่าง อะไรชื่อว่าเต่า อะไรชื่อว่าเขียงหั่นเนื้อ อะไรชื่อว่าชิ้นเนื้อ อะไรชื่อว่านาค ดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า

ดูกร ภิกษุ คำว่า จอมปลวก นั้นเป็นชื่อของกายนี้ อันประกอบด้วย มหาภูตรูปทั้ง ๔ ซึ่งมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เจริญด้วยข้าวสุกและขนมกุมมาส ไม่เที่ยง ต้องอบรม ต้องนวดฟัน มีอันทำลายและกระจัดกระจายเป็นธรรมดา

ไม่ได้อยู่ไกลเลย ไม่ได้อยู่ในป่า แต่ที่กายของทุกคนเป็นจอมปลวก รู้สึกว่า
กายเหมือนจอมปลวกใหม่

ข้อความในอรรถกถามีว่า

อนึ่ง สัตว์เล็ก ๆ มีประการต่าง ๆ ภายในจอมปลวก

ถ้ายังไม่รู้สึกว่าร่างกายของทุกคนเป็นจอมปลวก ก็ขอให้นึกสภาพของ
จอมปลวกจริง ๆ ซึ่งมีสัตว์เล็ก ๆ หลากอย่างภายในจอมปลวก

สัตว์เหล่านั้นอาศัยจอมปลวกเกิด ถ้ายูจจาระปัสสาวะ นอนป่วย และยอม
ตายตกไปในจอมปลวกนั้นนั่นเอง ดังนั้น จอมปลวกนั้นจึงเป็นเรือนเกิด เป็นส่วน
เป็นโรงพยาบาล และเป็นสุสานของสัตว์เล็ก ๆ เหล่านั้น ฉันทิ กายแม้ของกษัตริย์
มหาศาลเป็นต้นก็ฉันทิ

ไม่มีความต่างกันเลย เมื่อขึ้นชื่อว่า กาย

เหล่าสัตว์ที่อาศัยผิว หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก มิได้คิดว่า
กายนี้ถูกคุ้มครองรักษาแล้ว ประดับตกแต่งแล้ว เป็นกายของผู้มีอำนาจใหญ่

ถ้าเอาร่างกายของเราไปขาย สองด้วยกล้องที่จะให้เห็นละเอียด แม้แต่ที่
ขนตาก็จะเห็นว่า อาจจะมีสัตว์บางชนิด หรือเชื้อโรคบางอย่างอาศัยอยู่ เพราะฉะนั้น
เหล่าสัตว์ที่อาศัยผิว หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไม่ได้คิดเลยว่า กายนี้ถูก
คุ้มครองรักษาแล้ว ประดับตกแต่งแล้ว และไม่คิดด้วยว่า เป็นกายของผู้มีอำนาจ
ใหญ่ เพราะแม้เป็นกายของกษัตริย์มหาศาลก็เช่นเดียวกัน

รวมความว่า หมู่นอนยอมเกิด ย่อมถ้ายูจจาระปัสสาวะ นอน
กระสับกระส่ายเพราะความป่วยไข้ ตายตกอยู่ในกายนี้เอง เหตุนี้จึงนับได้ว่า
เป็นจอมปลวก ... พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ดูกร ภิกษุ คำว่า วมมิกะนี้ เป็นชื่อ
ของกายนี้ ที่เกิดจากมหาภูตทั้ง ๔

ไม่ค่อยจะได้พิจารณาถึงสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่อยู่ในร่างกาย เชื้อโรคต่าง ๆ

ข้อความต่อไป

ปัญหาข้อว่า อย่างไรชื่อว่าพ่นควันในกลางคืนนั้น ดูกร ภิกษุ ได้แก่การที่บุคคลขมกั้ข่มั่นทำงานในกลางวัน แล้วตริกถึงตรองถึงในกลางคืน นี่ชื่อว่าพ่นควันในกลางคืน

ท่านที่มีงานเยอะ กลางวันขมกั้ข่มั่นทำก็ยังไม่เสร็จ กลางคืนไม่ได้ทำงานนั้น เพราะว่าเป็นช่วงกลางคืน แต่ถึงกระนั้นก็ยังตริกยังตรองถึงกิจการงานเหล่านั้น เหมือนกับพ่นควันในกลางคืน

คืนนี้ สังเกตดู ท่านที่มีงานมาก ๆ และคิดถึงเรื่องงาน ในขณะนั้นให้ทราบวาพ่นควันในกลางคืน

ปัญหาข้อว่า อย่างไรชื่อว่าลูกโหลงในกลางวันนั้น ดูกร ภิกษุ ได้แก่การที่บุคคลตริกถึงตรองถึงการทำงานในกลางคืน แล้วยอมประกอบการทำงานในกลางวัน ด้วยกาย ด้วยวาจา นี่ชื่อว่าลูกโหลงในกลางวัน

ตอนกลางคืนได้แต่คิดเรื่องงานว่า จะทำอะไรบ้าง เมื่อถึงกลางวันจริง ๆ ลูกโหลงในกลางวัน เพราะว่าต้องอาศัยกาย อาศัยวาจาในการประกอบการทำงานในกลางวัน เพราะฉะนั้น ก็ชื่อว่าลูกโหลงในกลางวัน

ดูกร ภิกษุ คำว่า พรหมมณีนั่น เป็นชื่อของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า สุขะระนั้น เป็นชื่อของเสขภิกษุ

คือ ผู้ที่ยังศึกษาอยู่เพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

คำว่า ศาสดานั้น เป็นชื่อของปัญญาอันประเสริฐ คำว่า จงขุนั่น เป็นชื่อของการปรารภความเพียร

ต้องอาศัยศาสตรา คือ ปัญญา และต้องอาศัยความเพียรขุด จึงจะพบธรรมสามารถที่จะเข้าใจธรรมตามความเป็นจริงได้

คำว่า ลิมสลักนั้น เป็นชื่อของอวิชา

ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

เมื่อประตูพระนครปิด ใส่ลิ้มสลัก มหาชนก็ขาดการไป คนที่อยู่ในพระนครก็ออกไม่ได้ คนที่อยู่นอกพระนครก็เข้าไม่ได้

ถ้ายังมีลิ้มสลักติดอยู่ ไม่เอาลิ้มสลักออก ทุกคนก็ยังจมอยู่ในอวิชชา ยังไม่สามารถออกไปจากอวิชชาได้ เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญามีความเพียรจึงเห็นอวิชชา รู้ว่าแม้สภาพธรรมกำลังปรากฏในขณะนี้ แต่ขณะใดที่ไม่รู้ว่าเป็นธรรม ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเพราะอะไร ก็เพราะอวิชชาไม่สามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมได้

แต่ก่อนนี้อาจจะสงสัยว่า อวิชชาอยู่ที่ไหน พุดถึงแต่อวิชชา ๆ วันหนึ่ง ๆ อวิชชาอยู่ที่ไหนบ้าง แต่ผู้ที่มีปัญญาสามารถรู้ได้ว่า ขณะที่กำลังเห็นและไม่รู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ที่ไม่รู้อย่างนั้นก็เพราะอวิชชา เวลาที่มีความยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น มีความยินดีพอใจเกิดขึ้นจนไม่รู้ว่ามีอวิชชา ในขณะที่กำลังสนุก ในขณะที่กำลังเพลิดเพลิน ในขณะที่กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความพอใจรื่นเริงที่เป็นโลกะ ขณะนั้นก็มีอวิชชาเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ข้อความที่ว่า จงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกลิ้มสลักขึ้น คือ จงละอวิชชาเสีย ก็ไม่ง่ายเลยในการที่จะยกลิ้มสลักคืออวิชชาได้ เพราะฉะนั้น ต้องขุดไปอีก

คำว่า อิงนั้น เป็นชื่อแห่งความคับแค้น ด้วยอำนาจความโกรธ

เวลาที่ไม่โกรธ จะไม่รู้สึกรู้ว่าชีวิตคับแค้น ถ้ากำลังสนุกสนานรื่นเริง ทางตาเห็นสิ่งที่สวยงาม ทางหูได้ยินเสียงที่เพราะ ทางจมูกได้กลิ่นหอม ทางลิ้นได้ลิ้มรสอร่อย ทางกายได้กระทบสัมผัสสิ่งที่สบาย ขณะนั้นโลภะนันทะ จะไม่รู้เลยว่า แท้ที่จริงแล้ว คับแค้น เพราะฉะนั้น ความคับแค้นของชีวิตจะปรากฏเมื่อมีความโกรธ หรือมีความเสียใจ ความน้อยใจ ความไม่สบายใจ ความขุ่นเคืองใจ

๑๙๑๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ในบทว่า อุทฺธมาภิกาติ โข ภิกฺขุ นี้ ขึ้นชื่อสิ่งที่พองขึ้น ไม่ใหญ่ประมาณเท่า
หลังเล็บอยู่ในระหว่างใบไม้เก่า ๆ ในระหว่างกอไม้หรือระหว่างเถาววัลย์ ถูกปลายไม้
ปลายเถาววัลย์หรือละอองฝุ่นเสียดสีขยายออก มีปริมาตรใหญ่ ขนาดเท่าแวนมะตูม

เวลาที่ยังไม่ขยายก็เล็กนิดเดียว ความโกรธ แต่เวลาที่ความโกรธขยายขึ้น
ถ้าเปรียบเทียบกับสิ่งที่ขยายเท่าแวนมะตูม

๔ เท้าขวกไขว้ในอากาศ ขาดการไป (เดินไม่ได้) ตกอยู่ในอำนาจของศัตรู
เป็นเหยื่อของกาและนกเค้าเป็นต้น ฉันทิ ความโกรธนี้ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน เมื่อเกิดขึ้น
คราวแรก ก็เป็นเพียงความขุ่นมัวแห่งจิตเท่านั้น

ผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ สามารถรู้ลักษณะต่าง ๆ กันของความโกรธ เช่น ขณะที่
เพียงขุ่น ๆ มัว ๆ นิดเดียวเอง ขณะนั้นก็มีความสติสัมปชัญญะที่จะรู้ว่า เป็นสภาพของความ
ไม่แช่มชื่น

ถ้าความขุ่นมัวแห่งจิตนั้นไม่ถูกข่มเสียในขณะนั้น ก็ขยายให้ถึงการหน้านิ้ว
คิ้วขมวด ถ้าไม่ถูกข่มเสียในเวลานั้นก็ให้ถึงคางสั้น ถ้าไม่ถูกข่มเสียในเวลานั้นก็ให้ถึง
การเปล่งวาจาหยาบ เมื่อไม่ถูกข่มเสียในเวลานั้นก็ให้ถึงการมองไม่เห็นทิศ เมื่อไม่
ถูกข่มเสียในเวลานั้น ให้ถึงการยื้อกันมา ยื้อกันไป ถ้าไม่ถูกข่มเสียในเวลานั้นก็ให้ถึง
การจับมือ ก้อนดิน ท่อนไม้และศาสตรา ถ้าไม่ถูกข่มเสียในเวลานั้น ให้ถึงการ
ประหารด้วยท่อนไม้และศาสตรา เมื่อไม่ถูกข่มเสียในเวลานั้น ให้ถึงการฆ่าผู้อื่นบ้าง
ฆ่าตัวเองบ้าง สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า ความโกรธนี้ฆ่าผู้อื่นแล้ว ฆ่าตนเพียงใด
ความโกรธเพียงนี้ก็หยาบแน่นยิ่งขึ้น กำเริบยิ่งขึ้น

ในข้อนั้น เมื่อทำทั้ง ๔ ของตัวอึ่งขวกไขวในอากาศ ก็ขาดการไป (เดินไม่ได้) ตัวอึ่งก็ตกอยู่ในอำนาจของศัตรู เป็นเหยื่อของสัตว์มีกาเป็นต้น ฉนั้นใด บุคคลผู้ตกอยู่ในอำนาจความโกรธก็ฉนั้นเหมือนกัน ไม่สามารถจะกำหนดสติปัฏฐานให้เจริญได้ ตกอยู่ในอำนาจของศัตรู เป็นผู้อันปวงมารพึงทำได้ตามความปรารถนา

บางคนโกรธผู้ที่มีความเห็นถูก เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีการสอบถามว่า ผิดอย่างไร ถูกอย่างไร เมื่อโกรธเสียแล้วก็ไม่สามารถเจริญปัญญาที่จะมีความรู้ความเข้าใจในสภาพธรรมได้

คำว่า ทาง ๒ แพร่งนั้น เป็นชื่อแห่งวิจิกิจฉา

ซึ่งพรหมณ์กล่าวว่า

พอสุมะระ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตราทาง ๒ แพร่งเสีย คือ จงละวิจิกิจฉาเสีย

สำหรับทาง ๒ แพร่ง คือ วิจิกิจฉา อุปมาเหมือน

บุรุษผู้มีทรัพย์ มีโรคะ เดินทางไกลอันกันดารถึงทาง ๒ แพร่ง ไม่อาจตัดสินใจว่า ควรไปทางนี้ หรือไม่ควรไปทางนี้ หยุดอยู่ในที่นั้นนั่นเอง

ไม่รู้จะปฏิบัติแบบไหน บางท่านก็มาถึงปัญหาที่ว่า จะอบรมเจริญปัญญาอย่างไร ถ้าไม่สามารถตัดสินใจได้จริง ๆ ว่า ข้อปฏิบัติไหนถูก หนทางปฏิบัติไหนผิด เพราะฉะนั้น บางท่านก็หยุดอยู่ในที่นั้นนั่นเอง

เมื่อเป็นเช่นนั้น เหล่าใจปรากฏตัวขึ้นมาก็จะทำให้ผู้นั้นถึงความย่อยยับ ฉนั้นใด ผู้ที่เกิดความสงสัยในพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็ไม่อาจที่จะอบรมเจริญปัญญาได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ปวงมารมีกิเลสเป็นต้น ย่อมทำภิกษุนี้ให้ถึงความย่อยยับ วิจิกิจฉา จึงเสมอด้วยทาง ๒ แพร่ง

เพราะฉะนั้น การที่จะละทาง ๒ แพร่งนี้ ก็โดยการเรียนและการสอบถามปัญหาต่าง ๆ ให้เข้าใจ ให้แจ่มแจ้งชัดเจน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

คำว่าหม้อกรองน้ำต่างนั้น เป็นชื่อของนิรโรค ๕ คือ กามฉันทนิรโรค พยาบาทนิรโรค ถีนมิตถนิรโรค อุทธัจจกุกกุจจะนิรโรค วิจิกิจฉานนิรโรค

คำนั้นมอริบายดังนี้ว่า พ่อสุเมธะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นเสีย คือ จงละนิรโรค ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย

เรื่องของนิรโรค ๕ เป็นเรื่องซึ่งทุกคนมีเป็นประจำ คือ กามฉันทนิรโรค ความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ มีใครไม่มีบ้าง ทุกคนต้องเป็นผู้ตรงที่จะรับว่า ยังเป็นผู้ที่มีความยินดีพอใจอย่างมากในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ เมื่อมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ เป็นกามฉันทนิรโรคอยู่เนื่อง ๆ บ่อย ๆ ก็เป็นปัจจัยให้มีพยาบาทนิรโรค คือ มีความคับแค้นขุ่นเคืองใจเวลาที่ไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา สิ่งที่ต้องการ หรือเวลาที่ประสบกับสิ่งที่ไม่ต้องการ

นอกจากนั้น ยังมีถีนมิตถนิรโรค วันหนึ่ง ๆ ก็มีความท้อใจ มีความท้อแท้ มีความหดหู่ ไม่ใช่ทุกคนจะมีความเบิกบาน เข้มแข็ง ว่าเรงในธรรมอยู่ได้เสมอ ๆ เพราะในบางครั้งมีเหตุที่จะทำให้มีความท้อใจบ้าง มีความท้อแท้บ้าง ซึ่งมีหลากหลายอย่าง เช่น บางท่านเวลาที่อยากจะได้ผลของธรรม พากเพียรทำกุศลมากมาย แต่กิเลสก็ยังมิอยู่มากมาย ก็เริ่มรู้สึกท้อแท้ก็แล้วว่า ทำกุศลก็มาก ทำไมผลของกุศลไม่ได้บ้าง หรือทำไมกิเลสจึงยังมีอยู่เยอะ ทำไมสติไม่เกิดบ่อย ทำไมปัญญาไม่สามารถรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม แสดงให้เห็นว่า ยังมีกิเลสอยู่ ทำให้เมื่อหวังสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้น ก็เป็นเหตุให้ท้อแท้หรือว่าท้อถอย

และมีอุทธัจจกุกกุจจะนิรโรค ทุกคนที่ยังมีกิเลส จะต้องมีการวาทะที่เป็นอกุศลในบางกาล ซึ่งไม่เป็นที่พอใจของตนเอง เพราะฉะนั้น ก็มีความรำคาญใจในอกุศลที่ได้ทำแล้ว หรือในกุศลที่ยังไม่ได้ทำ ทำให้จิตใจไม่สงบพุ่งชน ขณะนั้นก็เป็นอุทธัจจกุกกุจจะนิรโรค

นอกจากนั้น ก็มีวิจิตรนิเวศน์ คือ ความสงสัย ไม่แน่ใจในลักษณะของสภาพธรรม ในพระพุทฺธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ เป็นต้น

คำนั้นมีคำอธิบายดังนี้ว่า พ่อสุเมธะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นเสีย คือ จงละนิวรณ์ ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย

ไม่มีทางอื่นเลย นอกจากปัญญาเท่านั้นที่จะละคลายนิวรณ์ได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า จงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกหม้อกรองน้ำต่างขึ้นเสีย คือ จงละนิวรณ์ ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า ปงฺกวารํ ดังต่อไปนี้ เมื่อช่างย้อมใส่น้ำลงในหม้อกรองน้ำต่าง หม้อน้ำ ๑ หม้อ ๒ หม้อบ้าง ๑๐ หม้อบ้าง ๒๐ หม้อบ้าง ๑๐๐ หม้อบ้าง ก็ไหลออก น้ำแม้ฟายมือเดียวก็ไม่ขังอยู่ ฉนฺได กุศลธรรมภายในของบุคคลผู้ประกอบด้วยนิวรณ์ ย่อมไม่ตั้งอยู่ฉนนันเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูกร ภิกษุ คำว่า หม้อกรองน้ำต่างนี้ เป็นชื่อของนิวรณ์ทั้ง ๕

ถ้ามีหม้อกรองน้ำ ไม่ว่าจะเอาน้ำใส่ลงไป ในหม้อกรองน้ำนั้น จะ ๑ หม้อ ๒ หม้อ ๑๐ หม้อ ๒๐ หม้อ ๑๐๐ หม้อ น้ำก็ไหลออกหมดไม่ตั้งอยู่ แม้ฟายมือเดียว น้ำก็ไม่สามารถจะขังอยู่ได้ เพราะฉะนั้น กุศลธรรมภายในของบุคคลผู้ประกอบด้วยนิวรณ์ ย่อมไม่ตั้งอยู่ฉนนันเหมือนกัน

ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะทราบได้เลย แม้เพียงชั่วขณะที่ฟังธรรม ขณะนี้ควรที่กุศลจิตจะเกิดอย่างมาก แต่ก็ชั่วขณะ อกุศลก็แทรก ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางใจ ทั้ง ๆ ที่เห็นอย่างนี้ ใจคิดเรื่องอื่นได้ ทั้ง ๆ ที่กำลังได้ยินอย่างนี้ บางครั้งก็คิดอย่างอื่นได้

แสดงให้เห็นว่า กุศลธรรมของแต่ละบุคคลที่ยังมีนิวรณ์ตั้งอยู่เพียงชั่วขณะเล็กน้อย ขณะใดที่เผลอไป ขณะที่กำลังฟัง และชั่วขณะที่เป็นกุศลดับ อกุศลจิตก็เกิด เพราะนิวรณ์ ๕

เพราะฉะนั้น กุศลทั้งหลายไม่สามารถตั้งอยู่ได้นานสำหรับผู้ที่ยังมีนิวรณ์

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า เตา่นั้น เป็นชื่อของอุปาทานชั้น ๕ คือ รูปุปาทานชั้น เวทณุปาทานชั้น สัญญูปาทานชั้น สังขารุปาทานชั้น วิญญาณูปาทานชั้น

คำนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า พ่อสุเมธะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกเตาขึ้นเสีย คือ จงละอุปาทานชั้น ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย

ขุดไม่ง่ายเลย อกุศลทั้งหลาย

ข้อความในอรรถกถามีว่า

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า กุมโม ดังต่อไปนี้ เตามีอวัยวะ ๕ คือ เท้า ๔ ศีรษะ ๑ ฉันทใด สังขตธรรมทั้งหมด เมื่อรวบรัดก็มีชั้น ๕ เตา่นั้น ฉันทนั้นเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูกร ภิกษุ คำว่าเตานี้เป็นชื่อของ อุปาทานชั้น ๕

สังขตธรรม คือ สภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นและดับไป ตั้งแสนโกฏิกัปมาแล้ว หรือในขณะนี้ และต่อไปอีกเกินแสนโกฏิกัป สภาพธรรมใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นสามารถประมวลเป็นชั้น ๕ คือ รูปทุกชนิดเป็นรูปชั้น ๑ สัญญา ความจำ เป็นสัญญาชั้น ๑ เวทนา ความรู้สึก เป็นเวทนาชั้น ๑ เจตสิกอีก ๕๐ ที่เหลือเป็นสังขารชั้น และจิตเป็นวิญญาณชั้น เป็นที่ยึดมั่นพอใจติดข้อง ยากแสนยากที่จะให้ละอุปาทานชั้น ๕ เสีย จงขุดขึ้นเสีย ซึ่งทุกท่านสามารถพิสูจน์ได้ คือ แม้ว่า ได้ฟังพระธรรมอยู่บ่อย ๆ เนือง ๆ มีความเข้าใจเรื่องหนทางอบรมเจริญปัญญา มีศาสตรา แต่ศาสตรานั้นเป็นศาสตราเล็ก หรือศาสตราใหญ่ เป็นศาสตราที่คม หรือยังไม่คม ซึ่งจะต้องทำให้คมขึ้น จึงสามารถขุดและสามารถละความยึดมั่นในอุปาทานชั้น ๕ ได้

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า เชียงหันเนื้อนั้น เป็นชื่อของกามคุณ ๕ คือ รูปอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ
นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นรูปที่น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ
กำหนด เสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยโสต ... กลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยฆานะ ... รสอันจะ
พึงรู้แจ้งด้วยชีวนา ... โผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย นำปรารถนา นำใคร่
นำพอใจ เป็นรูปที่น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด

คำนั้นมืออธิบายดังนี้ว่า พ่อสุเมธะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกเชียง
หันเนื้อเสีย คือ จงละกามคุณ ๕ เสีย จงหลุดพ้นเสีย

พิจารณาจริง ๆ แล้ว สิ่งซึ่งเป็นทีพอใจ เป็นกามคุณ ก็ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะนั่นเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า ชื่นเนื้อนั้น เป็นชื่อของนันทิราคะ

คือ โลภะ ความยินดีพอใจ

คำนั้นมืออธิบายดังนี้ว่า พ่อสุเมธะ เจ้าจงใช้ปัญญาเพียงดังศาสตรา ยกชื่นเนื้อ
ขึ้นเสีย คือ จงละนันทิราคะ จงหลุดพ้นเสีย

ข้อความในอรรถกถามีว่า

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า มสเปสตี โข ภิกขุ ดังต่อไปนี้ ชื่นชื่อว่าชื่นเนื้อนี้
คนเป็นอันมากปรารถนา กันแล้ว ทั้งเหล่ามนุษย์มีกษัตริย์เป็นต้น ทั้งสัตว์ดิรัจฉาน
มีกาเป็นต้น ต่างปรารถนา สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยอวิชชา อาศัยความกำหนด
ด้วยอำนาจความเพติดเพลิน ต่างก็ปรารถนาวิภวะ ชื่นเนื้อย่อมติดอยู่ในที่ที่ว่างไว้ ๆ
ฉันใด สัตว์เหล่านี้ถูกความกำหนดด้วยอำนาจความเพติดเพลินผูกไว้ ก็ติดอยู่ใน
วิภวะ แม้ประสบทุกข์ก็ไม่เบื่อฉันนั้น ความกำหนดด้วยอำนาจความเพติดเพลิน
ย่อมเสมือนชื่นเนื้อด้วยประการฉะนี้ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า
ดูกร ภิกขุ คำว่าชื่นเนื้อนี้เป็นชื่อของความกำหนดด้วยอำนาจความเพติดเพลิน

ตรัสการละความกำหนดด้วยอำนาจความเพติดเพลิน ด้วยมรรคที่ ๔

คือ ต้องถึงความเป็นพระอรหันต์ จึงดับโลภะได้หมดเป็นสมุจเฉท ไม่เหลือเลย

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า นาคนั้น เป็นชื่อของภิกษุผู้ชฌานาสนพ

คือ พระอรหันต์

คำนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า นาคจนหยุดอยู่เกิด เจ้าอย่าเบียดเบียนนาค จงทำความนอบน้อมต่อนาค ดังนี้

ข้อความในอรรถกถามีว่า

คำว่า นาคนี้ เป็นชื่อของพระชฌานาสนพ

ในคำว่า นโม กโรหิ นาคสุส มีเนื้อความดังนี้ คือ ท่านจงกระทำการนอบน้อมต่อพระพุทธานุภาพพระชฌานาสนพว่า พระผู้มีพระภาคนั้นตรัสรู้แล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงฝึกแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อฝึก พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นสงบแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อสงบ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงข้ามแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อข้าม พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นดับสนิทแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อดับสนิท

พระสูตรนี้ได้เป็นกัมมัญฐานของพระเถระด้วยประการฉะนี้ ฝ่ายพระเถระทำพระสูตรนี้แลให้เป็นกัมมัญฐาน เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหันต์

แสดงให้เห็นว่า พระสูตรสูตรเดียวรวมธรรมทุกอย่าง ในการทำให้ผู้ฟังที่มีปัญญาสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถถึงความ เป็นพระอรหันต์ได้

ไม่มีข้อที่จะข้องใจเลย เพราะว่าพระธรรมทั้งหมดเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ที่กำลังปรากฏ ซึ่งผู้ที่ได้อบรมเจริญปัญญาแล้วสามารถเข้าใจโดยไม่คิดว่าเป็นเพียงคำอุปมา แต่สามารถรู้ว่า คำอุปมานั้น ๆ หมายถึงสภาพธรรมที่กำลังมีจริง ๆ ในขณะนั้น ที่ปัญญาจะต้องรู้ชัดจนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งอริยสัจธรรมได้

นี่คือโยนิโสมนสิการในการฟัง การฟังพระธรรมโดยแยบคาย คือ ฟังแล้วพิจารณาใคร่ครวญเนื้อความที่ได้ฟังเพื่อน้อมประพฤติปฏิบัติตาม แม้ข้อความในปัญหา ๑๕ ข้อนั้น เช่น เห็นความสำคัญของศาสนา คือ ปัญญา การที่จะให้กิเลสซึ่งทุกคนมีดับหมดไม่เกิดอีกเลย ถ้าไม่มีปัญญาคะดับกิเลสนั้นได้อย่างไร จะใช้วิธีอื่น เป็นไปไม่ได้เลย ไม่ว่าจะใช้วิธีของพวกฤาษี พวกดาบสต่าง ๆ หรือวิธีฆราวาสต่าง ๆ ถ้าไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริงแล้ว ไม่สามารถละกิเลสได้

ถ้าท่านเห็นต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งมีรากลึก แต่ไม่มีศาสตรา ทำอย่างไรจึงจะฟันต้นไม้นั้นได้ เหมือนกับเวลานี้ มีอวิชชา มีความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทำอย่างไรจึงจะละหรือดับกิเลส ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ ก็มีหนทางเดียว คือ การอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่หนทางอื่น

ลิมสลักอยู่ที่ไหน ขณะนี้ทุกคนทราบว่ อวิชชาเป็นลิมสลัก เพราะฉะนั้น ลิมสลักในขณะนี้อยู่ที่ไหน

ทางตาที่เห็นเป็นเพียงธาตุรู้ซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยก็เกิดขึ้นเห็น ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ก็ไม่รู้ว่ลิมสลักอยู่ที่ไหน แต่เมื่อรู้ว่ ขณะเห็นเป็นลิมสลัก ซึ่งกว่าจะขุดลิมสลักออกจากเห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยการฟังพระธรรมก่อน จนกระทั่งมีความเข้าใจซาบซึ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรม เป็นปัจจัยให้มีการระลึกได้ที่จะพิจารณา ที่จะเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละเล็กทีละน้อย นั่นคือความเพียร คือ การขุดอวิชชาออกจากขณะที่เห็นและไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่ เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรม

ทางหูกำลังได้ยินก็รู้ว่ อวิชชาคือลิมสลัก ไม่ได้อยู่ที่อื่น ลิมสลักอยู่ที่ทางหูที่ได้ยิน ยังไม่ได้ยกขึ้น เพราะฉะนั้น ก็กันที่จะให้รู้ว่ไม่ใช่เราที่ได้ยิน แต่เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นธาตุรู้เสียง เมื่อมีเสียงกระทบกับโสตปสาทก็เป็นปัจจัยให้ธาตุรู้เสียงเกิดขึ้นได้ยิน ถ้ารู้อย่างนี้จริง ๆ นั่นคือศาสนาที่ขุดลิมสลักทางหูขณะที่ได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน

๑๙๑๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๓

เมื่อก็มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านอยากทราบความต่างกันของการดูกับการรู้ลักษณะของสภาพธรรม เพราะว่าท่านเคยได้ยินได้ฟังเรื่องให้ดูสภาพธรรม แต่ตามความเป็นจริงแล้วไม่ใช่ให้ดู แต่ต้องมีความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม ที่มีจริง ๆ ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และเมื่อมีความเข้าใจ เป็นพื้นฐาน ก็ทำให้สตรระลึกได้ที่จะเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ

ในขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ จะเข้าใจให้ถูกต้องว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ หรือจะพยายามดูให้ประจักษ์การเกิดดับ ซึ่งจะพยายามดูสักเท่าไรที่จะให้ประจักษ์ การเกิดดับ ก็ไม่ใช่การอบรมเจริญความรู้ ลองเปลี่ยนใหม่เป็น ทางตา หลงลืมไป ขณะนี้กำลังเข้าใจว่าเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา และสภาพรู้ก็มีจริง ๆ ในขณะนี้ แต่สภาพรู้นั้นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้ากำลังเริ่มที่จะเข้าใจอย่างนี้ ไม่ใช่ดูอะไร เพราะว่ามีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นแล้ว แต่ต้องเข้าใจสิ่งที่ปรากฏให้ถูกต้องเท่านั้นเอง และ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น

ทางหูที่กำลังได้ยินก็เหมือนกัน มีเสียง และมีได้ยินในขณะนั้น ไม่มีเห็น ไม่มี คิดนึก เพราะว่าในขณะนั้นจิตกำลังรู้เสียง ไม่ใช่ให้ดูอะไร แต่ค่อย ๆ เข้าใจลักษณะที่ กำลังรู้เสียงว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และเสียงที่ปรากฏก็เป็นเพียงสภาพธรรม อย่างหนึ่ง เป็นผู้มีปกติอบรมเจริญปัญญา ค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ตามปกติ แล้วแต่สติจะระลึกถึงของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด แต่ไม่ใช่ดู ไม่ทราบจะดูทำไม ดู คือ อยากจะรู้การเกิดดับ โดยที่ปัญญาไม่สามารถเข้าใจ ลักษณะของนามธรรมซึ่งต่างกับรูปธรรมในขณะที่กำลังเห็นตามปกติ ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ได้ลิ้มรส ในขณะที่ได้กระทบสัมผัส ในขณะที่ได้คิดนึก

ถ. มีสิ่งที่เกิดขึ้นกับเรามากมาย เดียวนั้นเกิด เดียวนี้เกิด บางครั้งคล้าย ๆ เราทำงานบ้านไปด้วย เราก็ไม่ได้อยู่กับสิ่งที่เกิดกับเราเสมอไป คล้าย ๆ ว่าเราใจลอย เราทำสิ่งนี้ แต่เราไปคิดถึงสิ่งอื่น ขณะนั้นเราก็ไม่รู้ ใช่มั้ย

ส. ขณะนั้นหลงลืมสติ ขณะใดที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตรงลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ขณะนั้นหลงลืมสติ ใช้คำว่า หลงลืมสติ

ถ. ถ้าเราไม่หลงลืมสติ หมายความว่า เราต้องรู้ทันทุกอย่าง

ส. หมายความว่า สติเกิด จึงระลึกได้ ไม่ใช่เรา คือ ต้องเข้าใจถูกต้องตั้งแต่ต้น แม้แต่พยัญชนะที่ว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เห็นก็ต้องเป็นอนัตตา มีเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นเห็น ได้ยินก็เป็นอนัตตา มีเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้ยิน สติปฏิฐานก็ต้องมีเหตุปัจจัย จึงจะเกิดระลึกได้ที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนี้ ไม่เช่นนั้นก็หลงลืมไป แต่ต้องมีความเข้าใจในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม และมีการฟังพระธรรมบ่อย ๆ เนื้อ ๆ ที่จะทำให้เข้าใจขึ้น ๆ ทำให้สตรึกได้ที่จะรู้ว่า ขณะที่กำลังเห็นจริง ๆ ในขณะนี้ เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นสภาพรู้ และสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏได้ทางตาเท่านั้น เพราะฉะนั้น จะว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นเรา หรือเป็นของเราไม่ได้

ถ. ถ้าอย่างนั้นก็ผิดหมด คือ ยังเป็นเราอยู่ตลอด และยังมีการหลงลืมอยู่

ส. ต้องค่อย ๆ อบรมเจริญสติปฏิฐาน และไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องจะให้สติเกิดมาก ๆ หรือบ่อย ๆ แต่ควรที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้นจนกว่า สติปฏิฐานจะเกิดระลึกได้ที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมทางหนึ่งทางใด โดยความเป็นอนัตตา โดยไม่มีความเป็นตัวตนที่จะดูหรือจะทำ เพราะว่าขณะที่สติเกิด สติเกิดเพราะเหตุปัจจัย และสติทำกิจระลึก ไม่ใช่เราจะระลึก ถ้าสติไม่เกิดก็หลงลืม คือ ขณะนั้นไม่มีการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม

เป็นเรื่องที่ต้องอบรมเจริญความรู้ อย่าลืมว่า ปัญญา คือ ศาสดา นอกจากความรู้แล้ว อย่างอื่น จะไปดูอะไรอย่างใดสักเท่าไรโดยปัญญาไม่เกิด ก็ไม่สามารถละคลายกิเลสได้

อรรถกถา ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถาปายาสีราชัญญสูตร และ
อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ อรรถกถาวัมมิกสูตร กล่าวถึงพระภิกษุ
๕ รูปที่เจริญสมณธรรมบนภูเขา ซึ่งพระภิกษุ ๒ รูป รูปหนึ่งคือพระสังฆเถระได้บรรลุ
เป็นพระอรหันต์ อีกรูปหนึ่งคือพระอนุเถระได้บรรลุพระอนาคามีและเกิดใน
สุทธาวาสพรหม พระภิกษุอีก ๓ รูปในชาตินั้น ในสมัยพระผู้มีพระภาคพระองค์นี้
เกิดเป็นพระเจ้าปุกกุสาติ ท่านพระพาหิยทารุจีริยะ และท่านพระกุมารกัสสปะ
และที่เป็นเอตทัคคะมี ๒ รูป คือ ท่านพระพาหิยะกับท่านพระกุมารกัสสปะ

ส่วนใน อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา อรรถกถาสกัณเฑาะฏคาถาที่ ๓
และ อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา อรรถกถาทัพพมัลลบุตรเถรคาถา
และ อรรถกถาธรรมบทเรื่องพระพาหิยทารุจีริยะ กล่าวถึงภิกษุ ๗ รูปที่
เจริญสมณธรรมด้วยกันบนภูเขา ซึ่งนอกจากพระสังฆเถระและพระอนุเถระ
พระเจ้าปุกกุสาติ ท่านพระพาหิยทารุจีริยะ และท่านพระกุมารกัสสปะแล้ว ยังมีอีก
๒ รูป คือ ท่านพระทัพพมัลลบุตร และท่านพระสกัณเฑาะ

สำหรับพระภิกษุ ๗ รูปนั้น เป็นเอตทัคคะ ๓ รูป คือ ท่านพระพาหิยะ
ท่านพระกุมารกัสสปะ และท่านพระทัพพมัลลบุตร

ขอกล่าวถึงพระภิกษุอีก ๒ รูป คือ ท่านพระทัพพมัลลบุตรและท่านพระสกัณเฑาะ
ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชีวิตที่ต่างกันของสหายที่ได้บำเพ็ญสมณธรรมด้วยกันบนภูเขา
แต่การรู้แจ้งอริยสัจธรรมของท่านก็ต่างกันไป

อรรถกถา ขุททกนิกาย อรรถกถาทัพพมัลลบุตรเถรคาถา ข้อ ๑๔๒
มีข้อความว่า

พระภิกษุรูปหนึ่งในพระภิกษุ ๗ รูปนั้น ปฏิสนธิในเรือนของเจ้ามัลละองค์หนึ่ง
ในอนุปินนคร แคว้นมัลละ มารดาของท่านสิ้นชีวิตเมื่อท่านยังอยู่ในครรภ์ เมื่อ
คนทั้งหลายนำร่างมารดาของท่านไปป่าช้า ยกขึ้นสู่เชิงตะกอนใส่ไฟแล้ว เพราะกำลัง
ความร้อนของไฟ ทำให้พื้นท้องของร่างมารดาของท่านแยกออกเป็น ๒ ส่วน ทารก

ลอยขึ้น และตกลงมาที่เสาไม่มีแก่น ท่านจึงได้ชื่อว่าทัพพะ เพราะตกไปที่เสาไม่มีแก่น จึงรอดชีวิต

ซึ่งท่านจะเป็นเอตทัคคะเลิศกว่าบรรดาภิกษุทั้งหลายผู้จัดเสนาสนะ และเป็นพระภัตตเทศก์ คือ ผู้แจกภัตตาหาร

ก็ในวันที่ท่านพระทัพพมัลลบุตรมีอายุได้ ๗ ขวบ พระผู้มีพระภาคมีพระภิกษุเป็นบริวาร เสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละ ประทับอยู่ในอนุปิยมพรรษา ทัพพมัลลบุตรเห็นพระผู้มีพระภาคก็เลื่อมใส และประสงค์จะบวช

อายุเพียง ๗ ขวบเท่านั้นเอง

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสให้พระเถระรูปหนึ่งให้บรรพชาให้ ขณะที่ท่านปลงผมก็บรรจุเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และเมื่อปลงผมเสร็จก็ได้บรรจุเป็นพระอรหันต์

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จประทับในแคว้นมัลละแล้ว ก็เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ในพระเวฬุวันมหาวิหาร ท่านพระทัพพมัลลบุตรผู้เสร็จกิจในการดับกิเลสหมดเป็นสมุจเฉทแล้ว ประสงค์จะอุทิศชีวิตเพื่อช่วยกระทำความดีของสงฆ์ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงประทานสาธุการ และทรงมอบกิจปลูลาดเสนาสนะ และกิจภัตตเทศก์แก่ท่าน

ถ้าเป็นคนมีกิเลสก็จะเห็นว่า กิจนี้ไม่น่าสนุกเลย จัดที่นอนและแจกอาหารแก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากที่ไกลและที่ใกล้ ดูเป็นภาระ แต่สำหรับผู้ที่มีหมดภาระคือการที่ต้องดับกิเลสและมีชีวิตอยู่วันหนึ่ง ๆ ต่อไป ก็ใครที่จะเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา จึงชวนขวายเป็นที่จะกระทำความดีเพื่อช่วยเหลือกิจของพระศาสนา เพราะฉะนั้น ท่านก็ทูลขอที่จะได้กระทำความดีของสงฆ์ และพระผู้มีพระภาคก็ทรงมอบกิจปลูลาดเสนาสนะและกิจภัตตเทศก์แก่ท่าน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า สามเณรนี้ยังเล็กแท้ แต่ดำรงอยู่ในสภาวะใหญ่ (คือ เป็นพระอรหันต์) ดังนี้แล้ว จึงโปรดให้ท่านอุปสมบทในเวลาที่มีอายุได้ ๗ ขวบเท่านั้น

แม้ว่าท่านจะไม่ได้เป็นเอหิภิกขุ แต่ท่านก็ได้เป็นหนึ่งในอสีติมหาสาวก คือ ในมหาสาวก ๘๐ รูป และได้เป็นเอตทัคคะคือเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุสาวกผู้จัดเสนาสนะ

การจัดที่หลับที่นอน ที่อยู่อาศัย เป็นเรื่องยากใหม่ เป็นเรื่องสำคัญใหม่ เพราะว่าบางคนก็นอนยาก ไม่ค่อยจะได้ที่สบายที่เป็นสัปปายะของการนอน บางคนก็ชอบร้อน บางคนก็ชอบเย็น บางคนก็ชอบเปิดหน้าต่าง บางคนก็ชอบปิดหน้าต่าง บางคนก็ชอบอยู่ใกล้ทางประตู บางคนก็ไม่ชอบอยู่ใกล้ทางประตู อาหารสัปปายะ ก็เป็นที่ลำบากว่า ใครจะชอบรสไหนอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์ต่อการเจริญสมณธรรม ได้สะดวกสบาย เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นเอตทัคคะในการจัดเสนาสนะและในการแจกภัตตาหาร ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะกระทำได้อย่างดี ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า บางคนอาจจะไม่ลำบากในเรื่องที่นอน แต่ลำบากในเรื่องอาหาร บางคนไม่ลำบากในเรื่องอาหาร เป็นผู้ที่บริโภคง่าย รับประทานง่าย แต่เป็นผู้ที่ลำบากในเรื่องการนอน

นี่ก็เป็นชีวิตจริงในสังสารวัฏฏ์ ซึ่งกว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม ทุกชาติก็จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงที่ได้สะสมมา

สำหรับอีกท่านหนึ่ง คือ ท่านสภียเถระ

อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา จตุกกนิบาต สภียเถรคาถาที่ ๓
มีข้อความว่า

ท่านพระสภียะท่านเกิดในครรภ์ของนางปริพาชิกาท่านหนึ่งซึ่งเป็นธิดากษัตริย์ ได้ยินว่า นางปริพาชิกานั้นเป็นธิดาของกษัตริย์พระองค์หนึ่ง มารดาบิดานั้นได้มอบธิดานั้นให้แก่ปริพาชกคนหนึ่ง เพื่อให้ศึกษาลัทธิของปริพาชก

มีความเลื่อมใสมากในปริพาชก จนกระทั่งมอบธิดาให้แก่ปริพาชก เพื่อให้ศึกษาลัทธิของปริพาชก

ปริพาชกคนหนึ่งปฏิบัติผิดกับนาง นางจึงตั้งครรรค์ เมื่อปริพาชกนั้นเห็นนางมีครรรค์ได้หนีไป ส่วนนางก็ได้ออกจากสำนักนั้นไปที่อื่น และได้คลอดบุตรในสภาในระหว่างทาง และได้ตั้งชื่อบุตรว่าสภียะ

เมื่อสภียะเติบโตขึ้น ได้บวชเป็นปริพาชก เรียนศาสตร์ต่าง ๆ เป็นมหายาที่เทียวขวนขวายในวาทะ ไม่เห็นบุคคลผู้เสมอกับตน จึงได้สร้างอาศรมใกล้ประตูพระนคร ให้ชัตติยกุมารเป็นต้นศึกษาศิลปปะอยู่ ถือเอาปัญหา ๒๐ ข้อ ถ้ามสมณพราหมณ์เหล่านั้น ๆ

ปัญหา ๒๐ ข้อนี้ ข้อความในอรรถกถากล่าวว่า

สหายในอดีตซึ่งเกิดเป็นพรหมในชั้นสุทธาวาสได้แต่งปัญหาเหล่านั้น ให้ท่านถามปัญหานี้กับสมณพราหมณ์ทั้งหลาย

จะเห็นได้ว่า ท่านที่ได้สะสมความเห็นถูกมาเพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม แม้ว่าจะได้คบหากับผู้ที่มีความเห็นผิด เช่น พวกปริพาชก แต่กุศลในอดีตก็เป็นปัจจัยทำให้ท่านกลับมาเห็นถูกได้ แม้ว่าจะมีการคบหากับผู้ที่มีความเห็นผิดก็ตาม

สภียปริพาชกได้ไปเฝ้าพระศาสดา ณ พระวิหารเวฬุวัน และทูลถามปัญหาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านั้นแล้ว ท่านทูลขออุปสมบทบรรลुพระอรหันต์

เมื่อท่านพระเทวทัตพยายามเพื่อทำลายสงฆ์นั้น เมื่อจะให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นฝักฝ่ายแห่งท่านพระเทวทัต ท่านพระสภียะจึงกล่าวธรรม ๔ คาถาเหล่านี้ว่า

พวกอื่นเว้นบัณฑิตย่อมไม่รู้สีกว่า พวกเราที่ทะเลาะวิวาทกันนี้ จะพากันย่อยยับในท่ามกลางสงฆ์นี้ พวกใดมารู้ชัดในท่ามกลางสงฆ์นี้ว่า พวกเราพากันไปสู่ที่ใกล้มัจจุราช ความทะเลาะวิวาทย่อมระงับไปได้จากสำนักของพวกนั้น เมื่อใดเขาไม่รู้ธรรมอันเป็นอุบายระงับการทะเลาะวิวาทตามความเป็นจริง ประพฤติอยู่ดูจไม่แก่ ไม่ตาย เมื่อนั้นความทะเลาะวิวาทก็ไม่สงบลงได้

ถ้าชนเหล่าใดมารู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริง เมื่อสัตว์ทั้งหลายพากันเร้าร้อน อยู่ ชนเหล่านั้นย่อมไม่เร้าร้อน ความทะเลาะวิวาทของพวกเขาย่อมระงับไปได้ โดยส่วนเดียว

การงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ย่อหย่อน วัตรอันเศร้าหมอง และพรหมจรรย์ อันบุคคลพึงระลึกด้วยความสงสัย กรรม ๓ อย่างนั้นย่อมไม่มีผลมาก

ผู้ไม่มีความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ห่างไกลจาก สัทธรรมเหมือนฟ้ากับดินฉะนั้น

จบ สมัยเถรคาถา

คำที่นำฟังซึ่งทุกคนได้ยินและเปรียบอยู่เสมอ คือ ฟ้ากับดิน ไม่ว่าอะไร ก็ตามทีห่างกันมาก จะใช้คำอุปมาที่แสดงให้เห็นถึงความต่างกัน คือ ฟ้ากับดิน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กว่ากุศลและปัญญาจะเจริญได้ จะต้องพิจารณาแม้ความเคารพ ในเพื่อนพรหมจรรย์ เพราะในขณะที่ไม่มีความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ ขณะนั้น เป็นอกุศลจิต และแม้เพียงขณะที่มีความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ ขณะนั้นก็ เป็น กุศลจิต

เคยมีใครคิดบ้างไหมว่า ท่านห่างไกลเหมือนฟ้ากับดิน ในขณะที่ขาด ความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ แม้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ก็แสดงให้เห็นถึงการไม่เจริญ ของกุศล เพราะเมื่อไม่เคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ ก็คือขณะนั้นไม่กระทำเพื่อละคลาย กิเลส เพียงเล็กน้อยนิดเดียว แต่ให้เห็นถึงกำลังของกิเลสที่ทำให้ไม่มีความเคารพ ในเพื่อนพรหมจรรย์

ขณะที่เกิดสติระลึกได้ จะรู้ได้ว่า ขณะนั้นไม่ได้ทำการละคลายหรือขัดเกลา กิเลส เพราะฉะนั้น สติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง แม้ในขณะที่อกุศลประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้น

และข้อความที่ว่า ห่างไกลจากสัทธรรมเหมือนฟ้ากับดิน ก็เตือนให้ท่าน พิจารณาตนเองว่า ท่านเป็นผู้ที่ห่างไกลจากสัทธรรมเหมือนฟ้ากับดินหรือเปล่า หรือ ไม่ห่างไกลถึงแค่นั้น อาจจะไม่ใกล้กันนั้น

ที่กล่าวว่า ห่างไกลจากสัทธรรมเหมือนฟ้ากับดิน ก็เพราะการรู้แจ้ง อริยสัจจธรรมไม่ใช่เรื่องง่าย และความดีเพียงความนอบน้อม ความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์เท่านั้นยังทำไม่ได้ สิ่งที่ยากกว่านั้น คือ การประจักษ์แจ้งการเกิดดับของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ จะเป็นไปได้ได้อย่างไร

ใครก็ตามที่มีอกุศลและไม่เห็นโทษของอกุศลนั้นแม้เพียงเล็กน้อย จะเห็นได้ว่า ความดีที่จะทำเพื่อละอกุศลในขณะนั้นยังทำไม่ได้ เพราะฉะนั้น การรู้แจ้ง อริยสัจจธรรมก็ต้องยากยิ่งกว่านั้น ถ้าเข้าใจอย่างนี้ จะรีบทำความดีใหม่ จะรีบละอกุศลในขณะนั้นที่กำลังเกิดใหม่

ข้อความในอรรถกถาที่ว่า ฟ้ากับดิน ฟ้า คือ อากาศ ไกลจากดินโดยสภาวะความเป็นจริงแห่งธาตุ คือ ไม่มีสภาวะเจือกันแม้ในบางครั้ง

นี่คือความหมายของคำว่า ฟ้ากับดิน ที่ห่างไกลกัน

ท่านผู้ฟังได้ฟังชีวิตของพระสาวกต่าง ๆ และการอบรมเจริญปัญญาของท่าน ตั้งแต่ในสมัยของพระผู้มีพระภาคพระองค์ก่อน ๆ ท่านผู้ฟังอยากจะมีชีวิตแบบไหน เป็นสิ่งที่น่าพิจารณามาก เพราะว่าชีวิตทุกชีวิตแสนสั้น ไม่นานเลย แต่ละภพแต่ละชาติ ทุกคนมีเวลาไม่มากในชาตินี้ คงจะไม่เกิน ๑๐๐ ปีสำหรับท่านที่จะมีอายุยืนยาว พระผู้มีพระภาคก็ทรงพระชนม์อยู่เพียง ๘๐ พรรษา แม้ว่าในสมัยของพระองค์ อายุก็จะเป็น ๑๐๐ ปีก็ตาม

เพราะฉะนั้น การที่จะให้ชีวิตที่เกิดมาชั่วคราวและตายไปดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ก็ต้องแล้วว่าชีวิตของแต่ละท่านที่จะดำเนินไป ดำเนินไปด้วยกำลังของอวิชชา หรือด้วยกำลังของปัญญา

๑๙๑๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๓

อรรถกถา มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ สฬายตนวรรค อรรถกถา
อนาถปิณฑโกวิทสูตร มีข้อความว่า

อุบาสกท่านนี้ สะสมกุศลมาในการเป็นผู้ยินดียิ่งในทาน

แต่ละอริยาศัย ไม่เหมือนกัน ท่านเป็นเอตทัคคะ คือ เป็นเลิศกว่า
อุบาสกสาวกผู้ถวายทาน

เมื่อจะไปสำนักพระผู้มีพระภาคจึงไม่เคยไปมือเปล่า เมื่อจะไปก่อนฉัน
ก็ให้คนเอาข้าวต้มและของขบเคี้ยวเป็นต้นแล้วจึงไป เมื่อจะไปหลังฉันแล้ว ก็ให้เอา
เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้นแล้วจึงไป เมื่อไม่มีสิ่งนั้น ก็ให้แบกหามทราย
เอาไปเกลี่ยลงในบริเวณพระคันธกุฎี ครั้นให้ท่านรักษาศีลแล้ว จึงกลับไปสู่เรือน

เล่ากันว่า ตราบใดที่เท้าของท่านคดงอหดยังพาไปได้ ตราบนั้นท่านก็ได้ทำการ
บำรุงพระผู้มีพระภาควันละครั้ง ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง ไม่ขาด และท่านบำรุง
พระศาสดาเท่าใด ก็บำรุงพระเถระท่านนั้นเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ท่านจะไม่สู่พระวิหารเชตวันก็เมื่อท่านเจ็บหนัก เดินไม่ได้แล้ว
เท่านั้น แสดงให้เห็นถึงขันติ ความอดทน ซึ่งจะเห็นได้ว่า แม้ท่านเป็นพระอริยสาวก
แล้ว แต่ท่านสะสมอุปนิสัยในการที่จะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกสาวกผู้ถวายทาน
ท่านก็มีความอดทนที่จะไปสู่สำนักพระเชตวันเพื่อบำรุงพระผู้มีพระภาคและพระเถระ
ทั้งหลาย

เล่ากันว่า อุบาสกท่านนี้มีคติแบบพระโพธิสัตว์ ฉะนั้น ตลอดเวลา ๒๔ ปี
โดยมากพระผู้มีพระภาคตรัสแต่ท่านกถาเท่านั้นแก่อุบาสกว่า อุบาสก ธรรมดาว่า
ท่านนี้เป็นทางดำเนินของเหล่าโพธิสัตว์ เป็นทางดำเนินของเราด้วย เราได้ให้ท่าน

มาเป็นเวลา ๔ อสงไขยแสนกัป ท่านก็ชื่อว่า ดำเนินตามทางที่เราได้ดำเนินมาแล้ว โดยแท้ ถึงพระมหาสาวกมีพระธรรมเสนาบดีเป็นต้น ในเวลาที่อุบาสกมาสؤالสำคัญของตน ๆ ก็แสดงแต่ทานกถาแก่ท่านเหมือนกัน

แต่ในขณะที่ท่านนอนป่วยหนัก ใกล้สิ้นชีวิต ท่านพระสารีบุตรก็ได้แสดงธรรม เรื่องการละความยึดมั่นในสิ่งทั้งปวงแก่ท่าน คือ ทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส ทางใจที่คิดนึก ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธาเปี่ยมอยู่แล้ว เพราะว่าท่านเป็นพระโสดาบัน ท่านจึงซาบซึ้งในธรรมกถานั้นอย่างยิ่ง

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวแล้วอย่างนี้ ท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดีร้องไห้ น้ำตาไหล ขณะนั้นท่านพระอานนทได้กล่าวกับท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดีว่า

ดูกร คฤหบดี ท่านยังอาลัย ใจจดใจจ่ออยู่หรือ

ท่านอนาถปิณฑิกะกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพระอานนทผู้เจริญ กระผมมิได้อาลัย มิได้ใจจดใจจ่อ แต่ว่ากระผมได้นั่งใกล้พระศาสดาและหมู่ภิกษุที่น่าเจริญใจมานานแล้ว ไม่เคยได้สดับธรรมีกถาเห็นปานนี้

ท่านพระอานนทกล่าวว่า

ดูกร คฤหบดี ธรรมีกถาเห็นปานนี้มีได้แจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ผู้นั่งผ้าขาว แต่แจ่มแจ้งแก่บรรพชิต

ท่านอนาถปิณฑิกะกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้นขอธรรมีกถาเห็นปานนี้ จงแจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ผู้นั่งผ้าขาวบ้างเถิด เพราะมีกุลบุตรผู้เกิดมามีกิเลสธุลีในดวงตาน้อย จะเสื่อมคลายจากธรรม จะเป็นผู้ไม่รู้ธรรม โดยมิได้สดับ

การที่จะละกิเลส และการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนค่อย ๆ คลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายเลย จะต้องอดทนทั้งผู้ที่กล่าว

ธรรมเรื่องการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และต้องอดทนทั้งผู้ที่ฟังพระธรรมเพื่ออบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วย

ตลอดเวลา ๒๔ ปีของท่านอนาถปิณฑิกะ ท่านมีคติแบบพระโพธิสัตว์ เพราะว่าท่านยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ยังไม่ได้ดับกิเลสอื่นเป็นสมุจเฉท ท่านเพียงแต่ดับสักกายทิฏฐิและความเห็นผิดทั้งหมด ดับวิจิจจณา ความสงสัยในสภาพธรรมในพระรัตนตรัย เพราะฉะนั้น ตลอดเวลา ๒๔ ปีของท่าน ท่านก็มีชีวิตแบบพระโพธิสัตว์

ท่านผู้ฟังจะมีชีวิตอีกกี่ปี ซึ่งทุกคนก็จะต้องอดทนในการเจริญกุศลที่เป็นบารมี ถ้าไม่มีความอดทน กุศลก็เจริญไม่ได้ บารมีก็เต็มเปี่ยมไม่ได้

ปรมัตถ์ที่ปณี อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา นิทานกถาพรรณนา
มีข้อความว่า

ปัญญาบารมีที่ส่งเสริมเพิ่มเติมด้วยบารมีทั้งหลายมีทานบารมีเป็นต้น ของพระมหาโพธิสัตว์ทั้งหลายแม้เหล่านี้ ย่อมตั้งท้อง ถึงความสุกงอม ยังพระพุทธญาณให้บริบูรณ์โดยลำดับชั้นใด ปัญญาบารมีที่ส่งเสริมเพิ่มเติมด้วยบารมีทั้งหลายมีทานบารมีเป็นต้นของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมตั้งท้อง ถึงความสุกงอม ยังพระปัจเจกโพธิญาณและสาวกโพธิญาณให้บริบูรณ์ตามสมควรโดยลำดับ

แสดงให้เห็นถึงความอดทนต่อไป ไม่ใช่ความอยากที่จะรู้แจ้ง ต้องอดทนเจริญปัญญาโดยไม่หวังผล คือ ไม่คิดว่าชาตินี้ขอให้ได้บรรลุนามรูปปริจเฉทญาณไม่ควรที่จะหวังผลเลย หวังไม่ได้ เพราะว่าต้องเป็นการอบรมเจริญบารมีไปเรื่อย ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็ความอดทนอย่างยิ่งในการบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น เพื่อปัจเจกโพธิญาณหรือสาวกโพธิญาณ นี่ชื่อว่าวิริยะ ความอดทนต่อความโกรธนั้นใด นี่ชื่อว่าขันติ การให้ทาน การสมาทานศีล เป็นต้น และการไม่กล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความ

เป็นจริงอันใด นี่ถือว่าสัจจะ การอธิษฐานใจที่ไม่หวั่นไหวแน่วแน่อนให้สำเร็จประโยชน์ในที่ทั่วไปนั่นแหละ เชื่อว่าอธิษฐาน การมุ่งประโยชน์ในหมู่สัตว์อันเป็นพื้นฐานของความเป็นไปแห่งทานและศีลเป็นต้น นี่ถือว่าเมตตา การวางเฉยในประการที่ไม่เหมาะสมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว เชื่อว่าอุเบกขา ดังนั้น เมื่อทาน ศีล ภาวนา และศีล สมาธิ ปัญญามีอยู่ บารมีทั้งหลายมีวิริยบารมีเป็นต้น ย่อมเชื่อว่าสำเร็จแล้วทีเดียว ด้วยอาการอย่างนี้

ยากใหม่ เพียงอยากไม่พอ ต้องพร้อมด้วยเหตุ คือ บารมี

สำหรับขันติบารมี ซึ่งเป็นการอบรมความอดทน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา** มีข้อความตอนหนึ่งที่เตือนให้ระลึกถึงขันติของตนเองว่า

อนึ่ง ผู้มีปัญญาเท่านั้นเป็นผู้มีความอดกลั้นต่อความเสียหายที่ผู้อื่นกระทำ ผู้มีปัญญาทรม ไม่เป็นผู้อดกลั้น

กาย วาจาที่ไม่ดีของคนอื่น ขณะใดที่สามารถอดกลั้น อดทน ไม่โกรธ ไม่ขุ่นเคือง ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นเพราะขันติ และถ้ามีบ่อย ๆ ก็จะเป็นความไม่ยาก ไม่ลำบากต่อการที่จะกระทบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ หรือว่ากายวาจาที่ไม่ดีของคนอื่น

ความเสียหายที่ผู้อื่นนำไปให้แก่ผู้ปราศจากปัญญา ย่อมเพิ่มพูนความเป็นปฏิปักษ์ของความอดทน แต่ความเสียหายเหล่านั้นของผู้มีปัญญา ย่อมเป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งขันตินั้น ด้วยเพิ่มพูนความสมบูรณ์แห่งขันติ

ในที่นี้มี ๒ บุคคล ผู้มีปัญญากับผู้ทรมปัญญา ถ้าเป็นผู้มีปัญญา ไม่ว่าความเสียหายใด ๆ ที่คนอื่นกระทำกับท่าน ย่อมเพิ่มพูนความมั่นคง ความสมบูรณ์แห่งขันติ แต่ถ้าเป็นผู้ทรมปัญญา ความเสียหายที่ผู้อื่นนำไปให้แก่ผู้ปราศจากปัญญา ย่อมเพิ่มพูนความเป็นปฏิปักษ์ของความอดทน

ต่อไปนี้ไม่เดือดร้อน ใครทำอะไรให้ ก็เป็นแบบฝึกหัด เป็นการทดลองพิสูจน์ว่าท่านมีขันติ มีความอดทน เพิ่มขึ้นหรือเปล่า ถ้ามีขันติ มีความอดทนเพิ่มขึ้น

ก็จะรู้ได้ว่า เพิ่มขึ้นอีก ๆ และเป็นบารมีด้วย

แต่กายวาจาที่ไม่ดีของคนอื่น ความเสียหายที่ผู้อื่นนำไปให้ผู้ปราศจากปัญญา ย่อมเพิ่มพูนความเป็นปฏิปักษ์ของความอดทน

ทันทีนั้นเลยที่ได้ยิน ดูปฏิกิริยาหรือการตอบโต้ของท่านต่อบุคคลซึ่งกระทำความเสียหายให้แก่ท่าน เพื่อจะได้ทราบว่า ท่านเป็นผู้ที่ปราศจากปัญญา หรือเป็นผู้ที่มีปัญญา

สำหรับความเพียรที่ควรกระทำ วิริยะเจตสิกเกิดกับกุศลจิตก็ได้ เกิดกับอกุศลจิตก็ได้ เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาเรื่องความเพียรที่เป็นกุศล ที่ควรกระทำด้วย

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต อาตปปสูตร ข้อ ๔๘๙

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเพียรพึงกระทำโดยสถาน ๓ สถาน ๓ คืออะไร คือ ความเพียรพึงกระทำเพื่อยังธรรมที่เป็นบาปอกุศลอันยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๑ เพื่อยังธรรมที่เป็นกุศลอันยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๑ เพื่อดอกกลั่นเวทนาที่เกิดในกายอันเป็นทุกข์กล้าแข็งเผ็ดร้อนขมขื่นไม่เจริญใจพอจะคร่าชีวิตได้ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุทำความเพียรเพื่อยังธรรมที่เป็นบาปอกุศลอันยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพื่อยังธรรมที่เป็นกุศลอันยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพื่อดอกกลั่นเวทนาที่เกิดในกายอันเป็นทุกข์กล้าแข็งเผ็ดร้อนขมขื่นไม่เจริญใจพอจะคร่าชีวิตได้ ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้มีความเพียร มีปัญญา มีสติ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ

จบ อาตปปสูตรที่ ๑๐

ข้อความสั้นมาก แต่ทำให้ระลึกได้ถึงความเพียรที่พึงกระทำโดยสถาน ๓ ซึ่งจะต้องเพิ่มขึ้นติ ความอดทนขึ้น

ข้อความในอรรถกถามีว่า

บทว่า อธิวาสนาย ได้แก่ เพื่อดังการยับยั้ง คือ เพื่อดังการอดทน ได้แก่ เพื่อดังการอดกลั่น

ความอดทนทุกประการในความเป็นอยู่ ในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องพิสูจน์ถึงขันติ ความอดทน

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต อัคขมสูตร ข้อ ๘๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เฝาระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพ และไม่เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ ภิกษุผู้เฝาระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นไหน คือ ภิกษุผู้เฝาระเป็นผู้ไม่อดทนต่อรูปารมณ ๑ เป็นผู้ไม่อดทนต่อสัททารมณ ๑ เป็นผู้ไม่อดทนต่อคันธารมณ ๑ เป็นผู้ไม่อดทนต่อรสารมณ ๑ เป็นผู้ไม่อดทนต่อโณภูมิจัปปารมณ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เฝาระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพ และไม่เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์

ฝ่ายตรงกันข้าม คือ ผู้ที่อดทนต่อรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจัปปะ ฉะนั้น ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ และไม่ใช้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุเท่านั้น แต่สำหรับพุทธบริษัททั้งหมดด้วย ซึ่งเป็นผู้ถือบรมเจริญปัญญา

แสดงให้เห็นว่า ความจริงย่อมเป็นความจริง คือ ผู้ที่จะเป็นที่รัก ที่พอใจ ที่เคารพ ที่ยกย่อง ต้องเป็นผู้ที่อดทนต่อรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจัปปะ

บางคนไม่ได้พิจารณาเรื่องของความอดทน และไม่ได้สะสมความอดทน เพราะฉะนั้น จะเห็นอันตรายของคนที่ไม่ได้ เพราะคนนั้นจะทนไม่ได้แม้ความสุขของคนอื่น ไม่ใช่เรื่องของตัวเองเลย ตัวเองก็มีความสุข ไม่มีความเดือดร้อน แต่ผู้ที่ไม่อดทนและมีความไม่อดทนอย่างมากที่เคยสะสมมาแล้ว จะทำให้เป็นผู้ที่ทนไม่ได้ แม้ในความสุขของคนอื่น

อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต มัจฉริยสูตร ข้อ ๑๑๕ มีข้อความว่า

บทว่า อาวาสมัจฉริณี เห็นผู้อื่นอยู่ในอาวาสนั้น ทนไม่ได้

ต้องพิจารณาตนเองว่า เคยมีความคิด ความรู้สึกแม้เพียงเล็กน้อยอย่างนี้บ้างไหม เวลาที่เห็นอวาสที่อยู่ที่อยู่อาศัยของคนอื่น บางทีมีการพูดถึง มีการวิพากษ์วิจารณ์ โดยที่ในขณะนั้นไม่ได้พิจารณาจิตว่า จิตที่กล่าวถึงอวาสที่อยู่ที่อยู่อาศัยบ้านเรือนของคนอื่นเป็นจิตประเภทใด ทนได้หรือเปล่าต่อการที่จะเห็นรูปารมณ์สิ่งที่กำลังปรากฏ ถ้าทนไม่ได้ในการเห็นผู้อื่นอยู่ในที่อยู่อาศัยนั้น ก็จะมีคำพูดที่แสดงให้เห็นถึงความทนไม่ได้ ในขณะที่เห็นแม้เพียงที่อยู่ของคนอื่น

กุลมัจฉริณี เห็นผู้อื่นเข้าไปหาตระกูลนั้น ทนไม่ได้

มีญาติสนิทมิตรสหาย มีบริวาร มีพวกเพื่อนฝูงซึ่งติดต่อบทบาทสมาคมกับสกุลใด และท่านมีความรู้สึกไม่พอใจ ทนไม่ได้ ไม่ใช่พวกพ้อง ไม่ใช่พรรคพวก ขณะนั้นให้เห็นว่า เป็นผู้ที่ไม่ได้อดทนต่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ลามมัจฉริณี เห็นลามกเกิดแก่ผู้อื่น ทนไม่ได้

วัณณมัจฉริณี เห็นเขากล่าวคุณความดีของคนอื่น ทนไม่ได้

ธัมมมัจฉริณี ไม่ปรารถนาจะให้ปริยัติธรรมแก่ผู้อื่น

คือ ไม่เกื้อกูลให้คนอื่นมีความรู้มีความเข้าใจมาก ๆ เพราะอาจจะเกรงว่าคนอื่นจะเก่งกว่า

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งซึ่งท่านได้ฟังพระธรรม และท่านก็มีโอกาสเกื้อกูลธรรมแก่คนอื่น แต่ในตอนต้น ๆ ท่านไม่กล่าวธรรมที่จะทำให้คนอื่นมีความเข้าใจมาก เพราะท่านเกรงว่าคนอื่นจะเข้าใจมากกว่าท่าน ต่อมาภายหลังท่านมีความเข้าใจธรรมมากขึ้นว่า เป็นเรื่องของการละ เป็นเรื่องของการขัดเกลา เพราะฉะนั้น ท่านผู้นั้นก็ได้เล่าให้ฟังถึงในตอนต้นที่ไม่อยากให้คนอื่นเก่งกว่า แต่ภายหลังก็เห็นว่า เป็นเรื่องธรรมดาซึ่งทุกคนสะสมมาอย่างไร จะมีความรู้ความสามารถอย่างไร ก็เป็นเรื่องที่แต่ละท่านจะต้องกระทำกิจ คือ การขัดเกลากิเลสของตนเอง

แสดงให้เห็นถึงความอดทน ที่จะต้องมีสติเกิดขึ้นระลึกเป็นไปในกุศล

จึงจะสามารถอดทนได้ และควรที่จะได้ทราบว่า ข้อความในพระไตรปิฎกกล่าวถึง
คุณของขันติ และโทษของอขันติ คือ ความไม่มีขันติ อย่างไร

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปฐมอขันติสูตร ข้อ ๒๑๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โทษของความไม่อดทน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน
คือ ผู้ไม่อดทนย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก ย่อมเป็นผู้
มากด้วยเวร ย่อมเป็นผู้มากด้วยโทษ ย่อมเป็นผู้ลงกระทำกาละ เมื่อตายไปย่อม
เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โทษของความไม่อดทน
๕ ประการนี้แล

๑๙๑๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๓

เป็นความจริงที่ว่า ผู้ไม่อดทนย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคน
เป็นอันมาก ย่อมเป็นผู้มากด้วยเวร

เวลาที่กระทบสิ่งที่ไม่พอใจและหงุดหงิด ขณะนั้นให้ทราบว่า จะต้องเป็น
อุปนิสัยที่สะสมทำให้มีความขุ่นใจ ไม่พอใจอยู่บ่อย ๆ เนือง ๆ มากกว่าคนที่อดทน
เพราะฉะนั้น ย่อมเป็นผู้ที่มากด้วยโทษ เพราะเมื่อเป็นอกุศลของตนเอง ตนเอง
ก็ต้องเป็นผู้ได้รับโทษจากอกุศลของตน คนอื่นจะทำโทษให้กับบุคคลนั้นไม่ได้เลย
นอกจากกิเลสของตนเอง และ ย่อมเป็นผู้หลงกระทำกาละ

เวลาที่ไม่อดทนมาก ๆ ลืมหัดด้วยความโกรธ และถ้าเป็นบ่อย ๆ จะทำให้
แม้ในขณะที่ใกล้จะสิ้นชีวิต หากเกิดมีความโกรธ ความเจ็บ ความปวด ความ
ไม่พอใจอย่างรุนแรง ขณะนั้นย่อมไม่อดทน เพราะไม่ได้อบรมที่จะเป็นผู้ที่มีความ
อดทน และเมื่อไม่อดทนก็ต้องเป็นไปตามอกุศลในขณะนั้น จึงเป็นผู้ที่หลงกระทำกาละ
เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ทุกคนก็ต้องจากโลกนี้ไป แต่จะไปสู่ที่ไหน ถ้าใกล้จะจุติ จิตเศร้าหมอง
ขณะนั้นก็ไม่มีใครสามารถช่วยได้จริง ๆ เมื่อจิตใกล้จะจุติเป็นจิตที่เศร้าหมอง
ก็เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ซึ่งเป็นโทษเป็นภัยน่ากลัวมากกว่า
โลกนี้มากมายเหลือเกิน

คนที่อยู่ในโลกนี้ ขณะนี้เข้าใจว่ามีปัญหามาก ปัญหาในเรื่องของความเป็นอยู่
ปัญหาในเรื่องของเศรษฐกิจ ความทุกข์ยาก ปัญหาเรื่องความเจ็บไข้ได้ป่วยของ
ร่างกาย ปัญหาชีวิตในครอบครัว เข้าใจว่ามีปัญหามากแล้ว แต่ให้ทราบว่า ถ้าเกิด
ในอบายจะต้องได้รับภัย ความเจ็บ ความปวด ความทรมานมากกว่าโลกนี้มากทีเดียว

นี่ก็เป็นโทษของความไม่อดทน ซึ่งสำหรับโทษของความไม่อดทนในอีกสูตรหนึ่ง คือ **ทุติยอานติสูตร ข้อ ๒๑๖** มีข้อความคล้าย ๆ กัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โทษของความไม่อดทน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ผู้ไม่อดทนย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก ๑ ย่อมเป็นผู้โหดร้าย ๑ ย่อมเป็นผู้เดือดร้อน ๑ ย่อมเป็นผู้หลงกระทำกาละ ๑ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ๑ โทษของความไม่อดทน ๕ ประการนี้แล

ถ้าพิจารณาจากชีวิตประจำวันจริง ๆ จะเห็นได้ว่า ความทุกข์ทั้งหมดเกิดจากความไม่อดทน มีท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า คนร่วมบ้านของท่านเวลาที่อาหารไม่อร่อย โกรธเกรี้ยว แสดงให้เห็นถึงขณะนั้นไม่อดทน เพียงอาหารไม่อร่อย ยังไม่ได้เดือดร้อน ยังไม่ได้เจ็บไข้ได้ป่วย ยังไม่ได้มีทุกข์เรื่องอื่น ๆ เลย แต่แม้กระนั้นเพียงอาหารไม่อร่อย ก็ไม่อดทน โวยวาย บ่นว่า เอ็ดตะโร

เปรียบเทียบดูว่า ถ้าเป็นผู้ที่อดทน อาหารไม่อร่อยก็เป็นเรื่องแฉงจะธรรมดา จะให้อาหารอร่อยได้อย่างไรทุกมื้อ บางมื้ออาจจะเป็นอาหารที่ไม่อร่อยก็ได้ ไม่ถูกปาก คนนี้ แต่อาจจะถูกปากคนนั้น แต่ถ้าตนเองรู้สึกว่าการไม่อร่อย ก็แก้ไขโดยดี มีกาย วาจาที่ประกอบด้วยเมตตา ประชุมใหม่ ช่วยกันตบนั้นนิดนี้หน่อยให้รสชาติดีขึ้น ทุกคนก็สบายใจ แทนที่จะบ่น โวยวาย เกรี้ยวกราด และเวลาที่สติเกิดจะรู้ได้ว่าเพียงอดทนนิดเดียว จะทำให้ทุกอย่างดี ทุกคนมีความสุข ไม่เดือดร้อน

ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นมารยาทสากลจริง ๆ ทั้งในบ้านและนอกบ้าน เพราะฉะนั้น ควรที่จะเริ่มฝึกหัด คือ เป็นผู้ที่มีความอดทน อธิวาสณขันติ อดทนต่อความเป็นอยู่ ต่อสิ่งแวดล้อม ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ทุกประการ และจะเห็นได้ว่าทำไมผู้ที่ไม่อดทนจึงได้เป็นผู้ที่มากด้วยเวร และเป็นผู้ที่หลงกระทำกาละ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะถ้าอดทนไม่ได้ในบางสถานการณ์ จะทำให้มีการวิวาท มีการทุพตีชกต่อย เบียดเบียนฆ่าฟัน ซึ่งทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่า

ไม่ได้เกิดจากอะไรอื่นเลยนอกจากการไม่อดทน หรือแม้แต่การทุจริตต่าง ๆ ในขณะนั้น ก็เพราะว่าเป็นผู้ที่ไม่อดทนต่อโลกะและโทสะ

และบางท่านที่ไม่อดทน เพราะว่ามีสิ่งที่ไม่น่าพอใจกับมิตรสหายเพื่อนร่วมงาน ในขณะนั้นผู้นั้นก็ลืมคิดถึงประโยชน์ของตนเอง เพียงแต่คำว่า ประโยชน์ของตนเอง ขอให้ใคร่ครวญว่า ประโยชน์ของตนเองนั้นคืออะไร ประโยชน์จริง ๆ ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่ไหน จะทำกิจการงานอะไรทั้งสิ้น ประโยชน์ของตนเองนั้นคืออะไร

ก็คือการพิจารณาว่า ขณะใดไม่ใช่แก่ใจคนอื่น หรือไม่ใช่ต้องการให้คนอื่น อดทน แต่ขณะที่ตัวท่านเองเริ่มที่จะอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง นั่นคือขณะที่เป็น ประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะจะทำให้เจริญในกุศลทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทาน เรื่องศีล หรือแม้แต่ความเมตตา เพราะฉะนั้น บารมีทั้งหลายต้องมีความอดทนเป็น สิ่งสำคัญ แม้แต่ในเรื่องของทาน หรือในเรื่องของบารมีอื่น ๆ

ความอดทนเป็นสิ่งที่ละเอียด ซึ่งทุกท่านที่ศึกษาธรรมก็เป็นผู้ที่อดทนต่อการที่จะฟังและพิจารณาให้เข้าใจธรรมโดยฉลาด โดยแยบคาย ไม่ใช่เป็นผู้ที่เพียงแค่ ฟังและคิดว่าเข้าใจแล้ว แต่ความจริงอาจจะมีการหลงผิด หรือมีความเข้าใจผิด บางประการได้ เพราะธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง เพราะฉะนั้น การฟังธรรม จะต้องมีความอดทนเพิ่มขึ้น คือ พิจารณาในเหตุในผลที่ถูกต้องจนกระทั่งสามารถ เห็นประโยชน์และเจริญกุศลยิ่งขึ้น มิฉะนั้นแล้วก็เพียงฟังและไม่พิจารณาด้วยความแยบคาย ซึ่งจะทำให้ประพัตติผิด ปฏิบัติผิดได้

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค พรหมมณสูตร ข้อ ๑๔๘๒

พระผู้มีพระภาคทรงเตือนให้รู้ว่า ความอดทนที่ถูกต้องและความอดทนที่ผิดคือ อย่างไร

สาวัดถีนีทาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พรหมมณทั้งหลายย่อมบัญญัติปฏิบัติปฏิบัติ ชื่ออุทยคามินี

คือ ปฏิบัติหาหรือหนทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความเจริญ

พวกเขาอย่ามชักชวนสาวกอย่างนี้ว่า ดูก่อน บุรุษผู้เจริญ มาเกิดท่าน ท่านจงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ แล้วเดินบ่ายหน้าไปทางทิศปราจีน ท่านอย่าเว้นบ่อ เหว ตอ ที่มีหนาม หลุมเต็มด้วยคุณ บ่อโสโครกใกล้บ้าน ท่านพึงตกไปในที่ใด พึงรอความตายในที่นั้น ด้วยวิธีอย่างนี้ เมื่อแตกกายตายไป ท่านจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

คำสอนอย่างนี้ก็มี สอนให้ถอดถอน แต่ให้ดูประโยชน์ว่า ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา ความอดทนนั้นไม่มีประโยชน์เลย จะมีประโยชน์อะไรในการอดทนเดินไปทิศหนึ่งและไม่ว่าอะไรจะขวางหน้า บ่อ เหว ตอที่มีหนาม เต็มไปด้วยคุณ บ่อโสโครกใกล้บ้าน ถ้าพึงตกไปในที่ใด พึงรอความตายในที่นั้น ให้อดทนทำไมอย่างนี้มีประโยชน์อะไร แสดงให้เห็นว่า คำสอนที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีเหตุผล

อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ทุติยอริยวสสูตร ข้อ ๒๐ มีข้อความว่า

คำว่า บัณฑิตจะ คือ ความเห็นผิดเฉพาะแต่ละบุคคล

ท่านผู้ฟังได้ยินคำว่า บัณฑิต บ่อย ๆ เช่น พระปัจเจกพุทธเจ้า แต่ในที่นี้เป็นบัณฑิตจะ ไม่ใช่ความเห็นที่ถูกต้อง จักจะในที่นี้เป็นความคิดของคนที่เห็นผิด และคิดว่า สิ่งนั้นจริง สิ่งนั้นถูก เพราะฉะนั้น บัณฑิตจะเป็นความเห็นผิดเฉพาะแต่ละบุคคล ซึ่งคำสอนของพราหมณ์ผู้นี้แสดงให้เห็นถึงความเห็นผิดของพราหมณ์ผู้นั้น

พราหมณสูตร ข้อ ๑๔๘๓ พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ข้อบัญญัติของพราหมณ์ทั้งหลายนั้น เป็นทางดำเนินของคนพาล เป็นทางดำเนินของคนหลง ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ส่วนในอริยวินัย เราก็บัญญัติปฏิบัติปฏิบัติชื้ออุทยคามินี ที่เป็นไปเพื่อความหน่าย โดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ชื่อเหมือนกัน คือ อุทยคามินี หนทางปฏิบัติเพื่อความเจริญ แต่ความหมาย
ผิดกัน ข้อปฏิบัติผิดกัน หนทางปฏิบัติผิดกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อุทยคามินีปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว
เพื่อนิพพาน เป็นไหน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ประกอบด้วยศีล
ที่พระอริยะใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธินี้แล คือ อุทยคามินีปฏิบัติ
ที่เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ
เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

จบ พราหมณสูตรที่ ๒

ข้อความสั้น แต่เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตาม
ความเป็นจริง คือ หนทางที่จะทำให้คลายกำหนด เข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง
เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

มีธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น การที่จะละความยึดมั่น การยึดถือเห็น
ในขณะนี้ว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล มีหนทางเดียว คือ ปัญญาต้องเกิด
พร้อมสติที่ระลึกได้ รู้ว่าขณะนี้ เป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา และ
สภาพที่กำลังเห็นในขณะนี้ มีจริง ๆ กำลังเห็น ระลึกได้ รู้ว่าเป็นแต่เพียงนามธรรม
ชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ทำอย่างอื่นเลย ไม่ว่าเมื่อไร ขณะไหน

ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีความอดทนที่จะค่อย ๆ
ระลึก และค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แม้ขณะที่กำลังฟัง
ในขณะนี้

เป็นความอดทนอย่างนี้หรือเปล่า อุทยคามินีปฏิบัติ หนทางเดียวที่จะทำให้
ปัญญาเจริญ เรื่องของความอดทน ต้องเป็นไปในทางกุศลทั้งสิ้น

ปรมัตถทิปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา
แสดงลักษณะของขันติ เพื่อเมื่อขันติเกิดจะได้รู้ว่ำนั่นคือขันติ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ

ต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่รู้สีกตัว รู้ลักษณะของแม้ความอดทนในขณะที่กำลังอดทนด้วย

การอดกลั้นโทษของสัตว์และสังขาร

ไม่ว่าใครจะมีความประพฤติดังไรต่อท่าน หรือแม้แต่เพียงการนึกถึงคำพูด หรือการกระทำของคนอื่นซึ่งเคยได้ยินได้ฟังมานานมาแล้ว จะเป็นการทดสอบว่า ขณะนั้นจิตที่คิดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าเป็นอกุศล ยังโกรธ ขณะนั้นเป็นผู้ที่ไม่ได้เจริญขันติหรือความอดทน เพราะฉะนั้น ลักษณะของขันติ ความอดทน คือ การอดกลั้นโทษของสัตว์และสังขาร ไม่ได้นึกถึงการกระทำเก่าก่อนของบุคคล ซึ่งกระทำต่อท่านให้ขุ่นเคืองใจ แต่ถ้านึกก็อาจจะนึกด้วยเมตตาที่บุคคลนั้นไม่รู้ จึงได้กระทำผิดพลาดทั้งทางกาย ทางวาจา

การตั้งอยู่ในอโทสะ

ขณะที่ไม่โกรธขณะใด ขณะนั้นเป็นขันติ รับประทานอาหาร มีไหม ความขุ่นเคืองใจ ขันติมีหรือเปล่าในขณะนั้น

จิตเกิดขึ้นเป็นไปในอาการของอโทสะนั้น เป็นขันติบารมี

ขันติบารมีมีความอดทนเป็นลักษณะ มีความอดกลั้นสิ่งที่น่าปรารถนาและ ไม่น่าปรารถนาเป็นรสะ (คือ เป็นกิจ) มีความอดกลั้นหรือความไม่โกรธเป็น ปัจจุบันฐาน (คือ เป็นอาการที่ปรากฏ) มีเห็นตามความเป็นจริงเป็นปทัฏฐาน

รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เช่น ถ้าท่านเป็นผู้ที่ศึกษา กำลังศึกษา กำลังเข้าใจธรรม แต่คนอื่นยังไม่ได้ศึกษา ยังไม่เข้าใจ หรืออาจจะศึกษาเพียงเล็กน้อย และเข้าใจผิด เพราะฉะนั้น ท่านจะโกรธคนที่เขาไม่ได้ศึกษาในเมื่อท่านเป็นผู้ที่ เข้าใจธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ควร นี่คือการรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งจะเป็นปทัฏฐาน ให้มีความอดทน

สำหรับความเศร้าหมองของขันติ หรือความเศร้าหมองของบารมีอื่น ๆ ก็มี คือ การที่ทุกท่านจะเจริญบารมี ไม่ได้หมายความว่ากุศลจิตจะเกิดจนกระทั่งมีกำลัง

และอกุศลจิตจะไม่เกิดเลย เพราะฉะนั้น บางครั้งก็มีปัจจัยที่ทำให้กุศลจิตเกิดมาก มีความอดกลั้น มีความอดทน แต่ในบางครั้งจะสังเกตได้ว่า แม้ความอดกลั้น หรือความอดทนนั้นก็เศร้าหมอง ไม่ผ่องใสเท่าที่ควรจะเป็น

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกคาถา
มีข้อความว่า

ความเศร้าหมองแห่งขันติบารมี เพราะกำหนดตนและผู้อื่น

ความอดทนบางท่านมีจำกัด คือ เฉพาะกับบางบุคคล หรือบางที่ท่านก็มีการเปรียบเทียบ มีการนึกถึงคนอื่นกับตัวท่าน ขณะนั้นทำให้ไม่อดทน เพราะฉะนั้น เวลาที่มีความอดทนเพิ่มขึ้น ๆ และบางกาลเกิดไม่อดทน ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นความเศร้าหมองแห่งขันติบารมี เพราะกำหนดตนและผู้อื่น

ความลุ่มลึกดด้วยตัณหาเป็นต้น เป็นความเศร้าหมองแห่งบารมีทั้งหลาย โดยไม่ต่างกัน

บารมีมีถึง ๑๐ เพราะฉะนั้น บารมีทั้ง ๑๐ จะเศร้าหมองในขณะที่เกิดโลภะ ความยินดี ความติดข้อง

แต่โดยความต่างกัน ทรงแสดงไว้ว่า

แต่โดยความต่างกัน เป็นความเศร้าหมองแห่งทานบารมี เพราะกำหนดไทยธรรมและปฏิบัติภาท

บางทีเวลาให้ ให้เลือกผู้รับ และเลือกไทยธรรม อาจจะเป็นด้วยฉันทาคติ ด้วยความรัก หรือด้วยภยาคติ ด้วยความกลัว หรือด้วยความขัง หรือด้วยความหลง ในขณะนั้นก็เป็นความเศร้าหมองแห่งทานบารมี ซึ่งทานบารมีควรจะเป็นไปในบุคคลทั้งปวงโดยไม่ต่างกัน แต่ขณะใดที่เกิดมีความต่างกันโดยกำหนดไทยธรรมและปฏิบัติภาทคือผู้รับ ในขณะนั้นให้สังเกตลักษณะของทานบารมีว่า เศร้าหมองไม่ผ่องใสเท่าที่ควร

นี่คือความละเอียดในชีวิตประจำวัน ในสังสารวัฏฏ์ ในแต่ละภพ ในแต่ละชาติ
กว่าบารมีทั้งหลายจะสมบูรณ์ได้

สำหรับศีลบารมี

เป็นความเศร้าหมองแห่งศีลบารมี เพราะกำหนดบุคคลและกาลเวลา

บางทีก็เว้นได้เฉพาะบางบุคคล เช่น ผู้ที่เคารพ มารดาบิดา เป็นต้น มีการ
แสดงความนอบน้อมทางกาย ทางวาจา เป็นศีลที่ดี แต่สำหรับบุคคลอื่นก็
ไม่ทำอย่างนั้น หรืออาจจะกำหนดกาลเวลา เช่น วันพระ หรือวันที่รักษาศีล ขณะนั้น
รู้สึกว่าจะสมบูรณ์ดี แต่นอกจากนั้นไม่สมบูรณ์ ขณะนั้นก็เป็นการเศร้าหมองของ
ศีลบารมี

ความเศร้าหมองแห่งเนกขัมมบารมี เพราะกำหนดความยินดีและความไม่ยินดี
ในการเข้าไปประทับกิเลสนั้นในกามภพ

ความเศร้าหมองของปัญญาบารมี เพราะกำหนดว่า เรา ของเรา ดังนี้

ปัญญาของเรา เพียงเท่านั้นก็เศร้าหมองเสียแล้ว เพราะขณะนั้นมีความติดข้อง
ในแม้ปัญญาของเรา

ความเศร้าหมองของวิริยบารมี เพราะกำหนดด้วยความหดหู่และความฟุ้งซ่าน

ความเศร้าหมองของขันติบารมี เพราะกำหนดตนและผู้อื่น

ความเศร้าหมองของสัจจบารมี ด้วยการว่าเห็นในสิ่งที่ไม่ได้เห็นเป็นต้น

ความเศร้าหมองของอธิษฐานบารมี เพราะกำหนดด้วยโทษและคุณ
ในโพธิสมภาร และฝ่ายตรงกันข้ามกับโพธิสมภาร

ความเศร้าหมองของเมตตาบารมี เพราะกำหนดด้วยประโยชน์และไม่ใช้
ประโยชน์

ความเศร้าหมองของอุเบกขาบารมี เพราะกำหนดด้วยสิ่งที่น่าปรารถนา
และไม่น่าปรารถนา

บางทีสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาก็อุเบกขาได้ แต่พอถึงสิ่งที่น่าปรารถนา
อุเบกขาไม่ได้เสียแล้ว เป็นความละเอียดจริง ๆ ยิ่งเข้าใจความละเอียดของพระธรรม
มากเท่าไร การที่ท่านจะน้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น
โดยที่แต่ก่อนนี้ท่านอาจจะคิดว่า ท่านทำไม่ได้ บารมีทั้ง ๑๐ นี้ สู้วิสัยจริง ๆ
แต่ขอให้คิดว่า ถ้าเริ่ม และค่อย ๆ เห็นประโยชน์ ค่อย ๆ อบรมไป ทุกบารมีจะ
ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เมื่อนั้นก็จะเห็นได้ว่า การฟังและการศึกษาพระธรรมมีประโยชน์
อย่างใหญ่หลวง เพราะทำให้เกิดผล คือ การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมได้
ซึ่งก่อนนั้นคิดว่า ทำไม่ได้

๑๙๒๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๓

สำหรับความสำคัญของชั้นติบารมี พระผู้มีพระภาคทรงโอวาทไว้ใน
โอวาทปาติโมกข์ ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะได้ยินคำว่า โอวาทปาติโมกข์ บ่อย ๆ

โอวาทปาติโมกข์ คือ โอวาท หรือคำสั่งสอนซึ่งเป็นหลักสำคัญ

ปาติโมกษะ แปลว่า เป็นประธาน หรือเป็นหลักสำคัญ ซึ่งในสมัยแรก
หลังจากพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ
ใน ๒๐ พรรษาแรกนั้น พระผู้มีพระภาคยังมิได้ทรงบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท
เป็นข้อ ๆ ให้ภิกษุปฏิบัติตาม พระองค์ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เพื่อเตือนสติ
ภิกษุทั้งหลายเป็นครั้งแรกในวันเพ็ญมาฆะ เดือน ๓ คือ ๙ เดือนหลังจากที่ทรงตรัสรู้
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์กับพระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งไป
ประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย และทุกรูปไม่ใช่เป็นสุกขวิปัสสกะ แต่เป็นผู้ที่ถึงพร้อม
ด้วยคุณวิเศษ เช่น ปฏิสัมภิทา นอกจากนั้นทุกรูปยังเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา
หลังจากนั้นได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์จนกระทั่งทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นพระวินัย
เป็นอาณานาปาติโมกข์ เพราะฉะนั้น ปาติโมกข์ มี ๒ อย่าง คือ โอวาทปาติโมกข์
และอาณานาปาติโมกข์

โอวาทปาติโมกข์เป็นหลักคำสอนที่สำคัญ หรือคำสั่งสอนอันเป็นหลักสำคัญ
ส่วนอาณานาปาติโมกข์เป็นพระวินัยบัญญัติที่เป็นหลักสำคัญให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติตาม
หลังจากที่ไม่ได้สวดโอวาทปาติโมกข์แล้ว ก็ทรงให้ภิกษุสวดอาณานาปาติโมกข์
ทุกกึ่งเดือน เป็นการเตือนสติให้พระภิกษุทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทบัญญัติ

สำหรับโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นพระโอวาท คำสั่งสอนอันเป็นหลักสำคัญ มี ๓ คาถา กับอีกกึ่งคาถา ตามข้อความใน **ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปทานสูตร**

คาถาที่ ๑

ขุณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา ชันฺติ คือ ความอดทนเป็นตบะอย่างยอดเยี่ยม
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพาน
เป็นธรรมอย่างยอดเยี่ยม

น หิ ปพฺพชิตो ปฺรุษมาตี ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต
สมฺมโน โหติ ปรี วิหฺรฺยณฺโต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ

คาถาที่ ๒

สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งสิ้น
กุสฺสสฺสอุปสมฺปทา การยังกุศลให้ถึงพร้อม คือ ทำความดีทุกอย่าง
สจฺจิตฺตปริโยทปนํ การยังจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
เอตํ พุทฺธาน สาสนํ นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

คาถาที่ ๓ กึ่ง

อนฺูปวาโท อนฺูปมาโต การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย
ปาติโมกฺเข จ สํวโร ความสำรวมระมัดระวังในพระปาติโมกข์
มตฺตตฺตญฺญตา จ ภตฺตสฺสมี การบริโภคนพประมาณ
ปนฺนตฺตญฺจ สยนาสนํ อยู่ในสถานที่สงัด
อริจิตฺเต จ อาโยโค อบรมจิตให้สงบ คือ ประกอบความเพียรในอธิจิต
เอตํ พุทฺธาน สาสนํ นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
นี่คือโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะได้ยินบ่อย ๆ

**สุมังคลวิลาสินี อรรถกถา ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถา
มหาปทานสูตร** มีคำอธิบายว่า

คาถาที่ ๑

บทว่า ขุณฺตี ปรมํ ตโป ความว่า ชันติคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง

คงไม่มีใครไม่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของขันติ หลังจากที่ได้ฟังเรื่องของขันติ มามากกว่า ทุกอย่างที่เป็นกุศลจะเจริญได้เพราะขันติ และโทษทั้งหลายที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ใจจนถึงกายวาจาเพราะไม่อดทน คือ ขันติ

อธิวาสนขันติ คือ ความอดกลั้นต่อสถานการณ์ความเป็นอยู่ทุกอย่างในชีวิต เป็นตบะอย่างสูงสุด

บทว่า นิพพานํ ปรมํ ความว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็น ธรรมอย่างยิ่งโดยอาการทั้งปวง

ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่านิพพาน เพราะว่าธรรมอื่นเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยเพียง ชั่วขณะเล็กน้อย สั้นมาก และกดับ เพราะฉะนั้น ไม่มีอะไรเลยที่จะยั่งยืน ไม่ว่า โลกจะดำรงมาแล้วนานเท่าไร จะดำรงอยู่ต่อไปนานเท่าไร สภาพธรรมจริง ๆ คือ ชั่วขณะจิตที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป จะมีสาระอะไร กับสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรมทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า นิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง คือ สูงสุด เพราะเป็นธรรมที่ดับกิเลส ไม่เกิดอีกเลย

บทว่า น हि ปพฺพชิตो ปฺรुปฺปชาตี ความว่า ผู้ใดเข้าไปทำร้าย รบกว และเบียดเบียนผู้อื่น เพราะเว้นจากอธิวาสนขันติ ผู้นั้นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต

ยาก การที่จะเป็นบรรพชิต จะต้องเป็นผู้ที่สงบใจ กาย วาจา เพราะถ้ายังคง ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพราะเว้นจากอธิวาสนขันติ ผู้นั้นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต

บทว่า ปฺรुปฺปชาตี คือ ทำลายศีล เพราะศีลท่านกล่าวว่า ปรี โดยอรรถว่า สูงสุด อธิบายว่า ก็ผู้ใดเป็นสมณะเบียดเบียนสัตว์อื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า เข้าไปทำร้ายผู้อื่น คือ ทำร้ายศีลของตนให้พินาศ ผู้นั้นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต

ที่จะเป็นบรรพชิตก็เพราะศีล ขณะใดที่ล่วงศีล ทำศีลของตนให้พินาศ ขณะนั้นผู้นั้นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต

สำหรับคฤหัสถ์ ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อขัดเกลากิเลสได้ ถ้าท่านเป็นผู้ มีความละเอียดที่จะพิจารณากายวาจาของท่านว่า กายวาจาของท่านกระทบกระเทือน

เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นหรือเปล่า ผรุสวาจา คำหยาบคาย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ศึกษาธรรมก็เว้น ไม่ค่อยจะได้ยินใครกล่าวผรุสวาจา แต่คำอื่นที่แม้ไม่ใช่ผรุสวาจา แต่ทำร้ายจิตใจของคนอื่นมีไหม

ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ แม้แต่คำที่เยอหยิ่ง มีไหม คำพูดที่ยกตนโดยที่อาจจะไม่รู้ตัวเลย หรือคำที่ใช้เรียกผู้อื่นก็ตามแต่ ถ้าคำนั้นเป็นคำที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกไม่สบายใจ และผู้พูดพูดคำนั้นด้วยความเยอหยิ่ง แม้ไม่ใช่คำหยาบ แต่ขณะนั้นรู้ได้ว่า คำนั้นทำร้ายคนอื่น เป็นเรื่องละเอียดมากที่จะต้องพิจารณาขัดเกลาจิตใจของตนเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

อีกอย่างหนึ่ง ผู้ใดเข้าไปทำร้ายผู้อื่นเพราะไม่มีอริวาสนขันติ

คำนี้เคยได้ยินบ่อย ๆ ต่อไปนี้คงชินกับความหมายของอริวาสนขันติแล้ว ขันติความอดทนในความเป็นอยู่ เพราะฉะนั้น ก็ทุกสถานการณ์ ทุกเหตุการณ์

อีกอย่างหนึ่ง ผู้ใดเข้าไปทำร้ายผู้อื่นเพราะไม่มีอริวาสนขันติ ส่ำสัตว์อื่น โดยที่สุดแม้เหลือบและยุง ผู้นั้นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต เพราะเหตุไร เพราะยังเว้นมลทินไม่ได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า เพราะเว้นมลทินของตนได้ เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า บรรพชิต ดังนี้

นี่คือลักษณะของบรรพชิต เป็นบรรพชิตยาก แต่ถ้าผู้ใดใคร่จะประพฤติปฏิบัติตามบรรพชิต ก็ค่อย ๆ ประพฤติปฏิบัติตามได้

พึงทราบในคาถาที่ ๒

บทว่า สพฺพปาปสฺส ได้แก่ อกุศลทุกชนิด

อกุศลเล็กอกุศln้อยอย่างไร ถ้ารู้ว่าเป็นอกุศล เว้นได้ก็ควรที่จะเว้น

บทว่า อกรรม คือ ไม่ให้เกิดขึ้น

บทว่า กุสลสฺส ได้แก่ กุศลอันมีในภูมิ ๔

บทว่า อุปสมฺปทา คือ ได้เฉพาะ

บทว่า สจิตตปริโยทปนํ คือ ยังจิตของตนให้ผ่องแผ้ว กับทณั้ย่อมมิได้โดย
ความเป็นพระอรหันต์ ด้วยประการดังนี้ บรรพชิตควรละบาปทั้งปวงด้วยศีลสังวร
ยังกุศลให้ถึงพร้อมด้วยสมณะและวิปัสสนาทั้งหลาย ยังจิตให้ผ่องแผ้วด้วยอรหัตตผล
นี้เป็นคำสอน คือ เป็นโอวาท คือ เป็นคำตักเตือนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ทั้งหมดเริ่มจาก ขันติเป็นตบะอย่างยิ่ง

ต่อไปเป็นคาถาที่ ๓

บทว่า อณุปวาโท คือ ไม่เข้าไปกล่าวร้ายแก่ใคร ๆ ด้วยวาจา

ยากหรือง่าย พิจารณาดูชีวิตประจำวัน ไม่เข้าไปกล่าวร้ายแก่ใคร ๆ ด้วยวาจา
พูดเรื่องร้ายของคนอื่นรวมอยู่ด้วยไหม พิจารณาจริง ๆ จะรู้จิตในขณะนั้นว่า เป็นกุศล
หรือเป็นอกุศล แต่ถ้าเป็นธรรมพูดได้ ถ้ามีกุศลจิต เพราะฉะนั้น แม้ว่าเป็น
เรื่องเดียวกัน คำพูดอย่างเดียวกัน ต้องพิจารณาจิตที่กล่าวว่า กล่าวด้วยกุศลหรือ
กล่าวด้วยอกุศล ถ้าเพื่อประโยชน์แก่การเข้าใจสภาพธรรมก็กล่าวได้ เพราะในขณะนั้น
ไม่มีจิตที่มุ่งจะเข้าไปกล่าวร้ายด้วยวาจาแก่บุคคลนั้น

บทว่า อณุปมาโต คือ ไม่ทำร้ายด้วยกาย

บทว่า ปาติโมกฺเข แยกศัพท์เป็น ป อติ โมกฺขํ แปลว่า การพ้นท่วง คือ
ศีลสูงสุด ย่อมรักษาด้วยความวิเศษคือสุคติ และย่อมให้พ้นจากภัยคือทุกติ หรือ
ย่อมรักษาสุคติ ย่อมให้พ้นทุกติ เพราะฉะนั้น ศีลนั้นท่านเรียกว่า ปาติโมกข์

ถ้าใครรักษาปาติโมกข์ศีล จะทำให้นั่นพ้นจากทุกติและไปสู่สุคติได้

บทว่า มตฺตบุญฺดา คือ รู้ประมาณด้วยสามารถการรับและการบริโภค

ชีวิตประจำวัน เวลารับประทานอาหาร พิจารณาได้ อดทนไหม รู้ประมาณ
ด้วยสามารถการรับและการบริโภค บางท่านเวลาบริโภค ลืมว่าอิ่มแล้ว เพราะว่า
อาหารอร่อย เพราะฉะนั้น สำคัญที่สุด คือ ที่จะรู้ประมาณด้วยสามารถการรับและ
การบริโภคในขณะนั้น จะเป็นไปได้ก็เพราะขันติ ความอดทนต่อรสที่อร่อยที่จะ
ไม่บริโภคต่อไป เพราะว่าอิ่มแล้ว

บทว่า ปนฺตญฺจ สยนาสนํ ความว่า เว้นการเบียดเสียดที่นอนและที่นั่ง ในบทนั้นพึงทราบว่าเป็นผู้ที่สันโดษในปัจจุบัน ๔ ด้วยปัจจัย ๒ เท่านั้น

สำหรับปัจจัย ๔ ก็มีที่อยู่ เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค

บทว่า เอตฺพุทธาน สาสนํ ความว่า การไม่เข้าไปว่าร้าย ไม่เข้าไปทำร้ายผู้อื่น การสํารวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการรับและการบริโภค การเสพเสนาสนะอันสงัด เพราะความเป็นผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ นี่เป็นคำสอนเป็นโอวาท เป็นคำเตือนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ข้อความในอรรถกถา เป็นการทบทวนอีกครั้งหนึ่ง

ถ. ผมก็ขาดความอดทนที่จะให้เรื่องขันติผ่านไป จึงไม่ยอมให้เรื่องขันติผ่านไป เพราะในชีวิตประจำวัน ขันติกับผมสู้กันมานาน หลาย ๆ เรื่อง แต่ที่อาจารย์ยกมาทั้งหมดที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ ผมว่าเป็นขันติอย่างเยี่ยม ๆ ทั้งนั้น ขันติพิน ๆ ผมยังไปไม่รอดเลย ที่เป็นอย่างเยี่ยม ๆ ผมจะไปถึงหรือ

ส. ก่อนจะถึงเยี่ยม ก็ต้องผ่านขั้นต้นมาก่อน

ถ. ขั้นต้นยังไปไม่รอด

ส. ค่อย ๆ อบรม ค่อย ๆ เจริญ ทุกอย่างที่คุณคิดว่าทำไม่ได้ เวลาที่อบรมแล้ว ย่อมได้ ภายหลังย่อมทำได้ แต่ก่อนจะทำได้ หรือกว่าจะทำได้ ต้องใช้เวลานาน

ถ. เมื่อมีเราเข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว อะไร ๆ ก็ไม่ยอมหมด

ส. จากความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นพระโสดาบัน ได้ไหม ถ้าไม่ได้ ก็ต้องไม่มีพระสงฆ์สาวกเลย ใช่ไหม แต่เพราะว่าได้ ซึ่งต้องอาศัยความอดทนอย่างมากทีเดียว

ถ. เชื่อว่าได้ แต่เจอเรื่องขันติ ก็เลื่อนรางเหลือเกินเมื่อมีเราเข้าไป อย่างที่ยกตัวอย่างมา เรื่องจริงทั้งนั้น กับคนนี้ขันติได้ กับคนนั้นไม่ได้ มีเราเข้าไปปนอยู่ ขาดการพิจารณาสภาพธรรม สภาพธรรมไม่เกิด เป็นตัวตน เป็นอะไรไปหมด

ส. วันนี้พูดอย่างนี้ อีก ๑๐ ปีอาจจะเปลี่ยนคำพูดนี้ไปบ้างเล็กน้อย หรือชาติหน้าอาจจะเป็นอีกบุคคลหนึ่งซึ่งมีความอดทนเพิ่มขึ้น หรืออีก ๑๐๐ ชาติ ๑,๐๐๐ ชาติ ความอดทนนั้นก็มีมากขึ้นได้ ถ้าเริ่มตั้งแต่เดี๋ยวนี้

ถ. คงจะต้องเชื่อ เพราะว่าจะต้องเจริญสติปัฏฐาน ถ้าขณะไหนมีสติระลึก ได้ว่า นี่เป็นสภาพธรรม เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรมทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่อาจารย์พราสสอนอยู่ ก็คิดว่า สักวันหนึ่งคงจะมีขันติเพิ่มขึ้น สามารถที่จะ ให้สัญญาได้ว่า คงจะไม่ถึง ๑๐ ปี

ส. แดดร้อน บ่นไหม ที่หลังจะได้พิจารณาว่า เคยบ่นเรื่องอะไรบ้าง และหลังจากนั้นก็บ่นน้อยลง จนกระทั่งในที่สุดไม่บ่น เพราะการบ่นไม่มีประโยชน์เลย

ถ. สงสัยเรื่องความอดทน รู้สึกว่าการอดทนจะมีอยู่ ๒ ชั้น อย่างความชอบ กับไม่ชอบที่เกิดขึ้นในจิตใจ คงจะเป็นปริยฐานกิเลสแล้ว เราฝึกฝืน อดทน ไม่เป็นไปตามสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบ คือ ไม่ให้ล่วงเป็นวิติกมกิเลสทางกาย ทางวาจา อย่างนี้จะถือว่าเป็นความอดทนไหม

ส. ชั้นหนึ่ง

